

A közgazdaságtan ifjú reménységei

Cikksorozat a jövő meghatározó egyéniségeiről

Immár hagyománynak tekinthető, hogy a The Economist folyóirat összegyűjti azt a nyolc fiatal közgazdászt, akik a közgazdaságtanban már most kiemelkedőt alkottak és a jövőben e tudomány meghatározó egyéniségeivé válhatnak.

Szinte lehetetlen megmondani, hogy kiből válik tényleg meghatározó közgazdász. Azonban ebben az esetben az előrejelzés bevált, ugyanis a húsz évvel ezelőtt megnevezett nyolc közgazdász között ott található *Paul Krugman* is, aki 2008 közgazdasági Nobel-díjasa. Emellett a többi jelölt is jelentős szerepet tölt be a közgazdaságtan különböző területein, és még sok idő áll előttük.

Neves szaktekintélyeket kérnek fel, hogy nevezzenek meg általuk ígértesnek tartott fiatal tehetségeket. A „fiatal” szó ebben az esetben azt jelenti, hogy a jelöltek tíz évnél nem régebben szereztek Phd fokozatukat, illetve még nem töltötték be harminchatodik életévüket.

A cikksorozat tudománytörténeti szempontból is érdekesnek mondható, hiszen rávilágít, hogy az egyes korok fiatal közgazdászait mi foglalkoztatja, és hogyan befolyásolja az aktuálpolitika vagy a közgazdaságtan, mint tudomány helyzete szemléletüket és érdeklődési körüket.

Az első cikk, amely ezzel a témával foglalkozott, 1988 decemberében jelent meg. A cím, *'The Cambridge tendency'* jól kifejezi, hogy a szerzők felfedezték: a közgazdaságtani gondolkodás olyan jeles személyiségei után, mint *Paul Samuelson*, *Robert Solow* vagy *Franco Modigliani*, a század végének ifjú tehetségei is ehhez a Boston-közeli városhoz kapcsolódnak, az MIT, illetve a Harvard révén.

A hetvenes évek válságai megkérdőjelezték a keynesi gondolkodás és ezzel

együtt a kormányok gazdaságba való beavatkozásának a helyességét. A racionális várakozások hipotézise csapást jelentett az addigi modellekre. A közgazdasági gondolkodást meghatározó szemlélet ennek köszönhetően az *újklasszikus makroökonómiából* alakult ki, amely viszont nem egyezett az addig uralkodó cambridge-i szemlélettel. Az akkori ifjú tehetségeknek azonban sikerült ötvözni a két eltérő szemléletet: racionálisan viselkedő egyének egy tökéletlen világban (lásd például az újkeynesi makroökonómiát).

Az előbb említett tényezők hatása érzékelhető a kiválasztott kutatók tevékenységében és természetesen abban is, hogy mit tekintettek a szerzők akkor jelentős kutatási eredménynek. *Sanford Grossman* az információ közgazdaságtanában nyújtott jelentős teljesítménye alapján került be a válogatásba. A részvényárak tökéletlensége terén végzett kutatásai révén alakították ki a Grossman–Stiglitz paradoxont. Emellett az ún. „zajos racionális várakozások” modelljének kifejlesztését is neki köszönhetjük, amely az egyének tájékozottsága illetve tájékozatlansága mellett figyelembe veszi a gazdasági sokkok hatását is a részvényárfolyamra.

Paul Krugman a nemzetközi közgazdaságtanban kifejtett tevékenységével hívta fel magára a figyelmet. A valutaárfolyamokkal kapcsolatos kutatásai mellett egyik elméletében az adósságelengedés mellett érvel, megállapítva, hogy bizonyos szintnél magasabb adóssággal rendelkező országoknak nem áll érdekükben stabil gazdaságpolitikát bevezetni. Emellett azt is vizsgálta, hogy a nemzetközi kereskedelemben a tökéletlen ver-

seny modelljei a korábbi elméletekhez hasonlóan támogatják-e a szabad kereskedelmet.

Jeffrey Sachs figyelemre érdemes tevékenységét elsősorban a külföldi adósság gazdaságra gyakorolt hatása és a gazdasági fejlődés kapcsán fejtette ki. Több fejlődő ország tanácsadója volt, vizsgálta az adósságválságok, a gazdaságpolitika és a kormányozhatóság kapcsolatát.

A Nobel-díjas rokonsággal rendelkező *Larry Summers* szerteágazó érdeklődési köréből kiemelkedik a munkaerőpiac. Vizsgálta a hatékony bérek egyfajta új kezelését, a munkanélküliség időtartamának a munkaszerzés esélyeire kifejtett hatását. Emellett a pénzügyi piacok hatékonyságával, valamint a tőkeadóztatás és a megtakarítás kapcsolatával is foglalkozott.

Az 1988-as csoport következő négy tagja valamivel fiatalabb az előző három kutatónál, ezért tevékenységi listájuk is szűkebb.

Alberto Alesina a választási ciklusok, illetve a politikai üzleti ciklusok hatásait kutatta, megállapította például, hogy egy választás az eredmények bizonytalan kimenetele miatt egyfajta sokknak tekinthető, ami ennek megfelelően fejt ki a hatását a gazdaságra.

Az ekkor fiatal tehetségként jelentkező *Gregory Mankiw* neve mára minden első éves közgazdásznak ismerősen csenghet. Húsz évvel ezelőtt a rövid és a hosszú távú kamatlábak eltéréseivel kapcsolatos problémák kutatásáért került be a nyolcas csoportba.

Az orosz *Andrej Shleifer* *Larry Summers*szel közösen a részvényárak tökéletlenségével, emellett a vállalati vezetők ösztönzésének a hatékonyságával, valamint a fejlődő országok iparosítási törekvéseivel foglalkozott.

Végül meg kell említeni a francia *Jean Tirole-t* is, aki elsősorban a mikroökonó-

mián belül az iparági szervezetek és a játékelmélet területét kutatta, valamint a bank- és pénzügyelmélet vizsgálatával szerzett hírnevet.

Összességében elmondhatjuk, hogy e korszak fiatal közgazdászait elsősorban a piaci tökéletlenség, az információs problémák és az egyének racionális viselkedésének elmélete közötti összhang megteremtése és ennek mélyebb megértése vezette. A magas szintű formalizáltság beépült a gondolkodásukba, és ezzel együtt fontos gazdasági problémák foglalkoztatták őket.

A *The Economist* első ilyen témájú cikkének az utóélete sikeresnek mondható. Az általuk megnevezett fiatal közgazdászok valóban meghatározó, ismert és elismert tudósokká váltak. Ezen felbuzdulva megpróbálták megtalálni 1998 nagy reményégeit is. Azonban úgy érezték, ezúttal vagy kevésbé sikeres volt a kutatás vagy pedig kevesebb új feltörekvő csillag található a közgazdaságtan egén. A szerzők úgy vélték, hogy a környezet ebben az időszakban kevésbé volt ösztönző, mint tíz évvel ezelőtt, ezért nem érte olyan új löket a gazdasági gondolkodást, amely megtermékenyítőleg hatott volna arra. Az ekkori fiatal közgazdásznemzedék ehelyett a hagyományos értelemben vett közgazdaságtan keretén kívül illetve annak határán mozgott.

Arra a kérdésre keresve a választ, hogy miért nem sikerült egyértelműen kiválasztani az akkori tehetséges közgazdászokat, sokan azt a választ adták, hogy a gazdasági szféra manapság már jelentős vonzóerőt gyakorol a tehetséges közgazdászokra, ezért nem választják az egyetemi, kutatási pályát. Emellett a már előbb említett megtermékenyítő elmélet hiánya is szerepet játszik, amelynek a szerepét tíz évvel ezelőtt a racionális várakozások modellje töltötte be. Ennek következtében a fiatal közgazdászok olyan

kutatási területeket kerestek, amelyek gyakran kívül esnek a szigorúan vett közgazdasági gondolkodáson, összekapcsolják azt a szociológia, a politikatudomány vagy akár a kriminológia kérdéseivel.

Michael Kremer a fejlődésgazdaságtan alakításában játszott szerepet, rámutatva arra, hogy a technológiai fejlődés egy szintjén a mennyiségi és a minőségi helyettesíthetőség korlátozottá válik, ami jelentősen befolyásolja a fejlődő országok felzárkózását a termelésben. Emellett egészségügyi (járványtani) és környezetvédelmi témákkal is foglalkozott.

Edward Glaeser a városok létezésének és méretének gazdasági törvényszerűségeit kutatva az információs túlsordulás agglomerációs szerepének vizsgálatán keresztül olyan területek felé is elmozdult, mint például a nagyvárosi szegregáció.

Casey Mulligan a különböző nemzedékek közti altruizmust, az öröklést gazdasági szempontból vizsgálta, és ennek segítségével keresett magyarázatot az egyenlőtlenség okára.

Steve Levitt és *Caroline Hoxby* az ökonometria eszköztárának alkalmazásában értek el kiemelkedő eredményeket. Az előbbi a bebörtönzések és a bűnözés emelkedésének a kapcsolatát, a másik kutató pedig a tanári szakszervezetek és az iskolarendszer minősége közötti kapcsolatot vizsgálta.

Glenn Ellisons a játékelmélethez és a tanulási folyamathoz kapcsolódó elméleti munkája miatt emelték ki. Ezenkívül *Judith Chevalier*-vel azt vizsgálták, mi magyarázza, hogy a kockázati alapok fiatal menedzsereinek viselkedését a hordaszemlélet határozza meg.

Wolfgang Pesendorfer és *Timothy Feddersen* azt a jelenséget vizsgálta, hogy azon túl, hogy a választó nem megy el szavazni (racionális távolmaradás), mi lehet az oka annak, hogy egy szavazó, aki már elment szavazni, (a szavazófülke magányában) mégsem teszi le voksát végül egyik jelöltre sem.¹ A „bizonytalan szavazó átka” hasonlít az árveréseknél megfigyelhető „győztes átkára”. A választó ugyanis nem biztos abban, hogy megfelelő információi vannak a jelöltekről és fél, hogy rossz jelöltet választana. Egyetlen lehetőség, hogy csökkentse a rossz választás lehetőségét és költségét, hogy másra (szerinte jobban tájékozott egyénre) hagyja azt és nem szavaz.

Az eddigi kutatók a közgazdasági imperializmus jegyében annak eszköztárát alkalmazták más társadalomtudományi kutatások fejlesztéséhez. A „behavioural economics” azaz a viselkedési közgazdaságtan képviselői ezzel szemben egy másik tudomány, a pszichológia eszközeit alkalmazzák a közgazdaságtanban. A felismerés, hogy az egyének nem feltétlenül döntenek mindig racionálisan, elindította annak keresését, hogy hogyan lehet ezt beépíteni a modellekbe, miként lehet a nem racionális viselkedést matematikailag is leírni és a valós világ tényeire alkalmazni.

Ennek az egyik úttörője *Matthew Rabin*, aki többek között a becsületesség gazdasági vonatkozásáról írt. *David Laibson* szerint az emberek más diszkontinenzót használnak az időben távolabbi, mint a közelebbi vagyona és jövedelemre, ez pedig magyarázhatja a megtakarítások látszólag nem optimális szintjét.

Összefoglalva megjegyzik a szerzők, hogy az 1998-as generáció eredményei

¹ Az eredeti megfigyelés az volt, hogy a választók nem szavaztak az összes feltett kérdésben. A racionális távolmaradás elmélete nem magyarázza ezt a cselekedetet, ugyanis ha elmegy valaki szavazni, akkor már költségmentes, hogy mennyi kérdésben adja le a voksát.

nem fognak azonnali hatást gyakorolni a mindennapi életre, hiszen a pszichológusoknak, a szociológusoknak vagy a kriminológusoknak is fel kell ismerniük az eredmények jelentőségét, hogy aztán alkalmazzák is, ami emellett inkább helyi szinten várható, ezért a visszhangja sem lehet olyan jelentős.

Az ekkori fiatal tehetségek tehát elsősorban az interdiszciplinalitásra, azaz a tudomány határterületeire helyezték a hangsúlyt, aminek azért lehet jelentős szerepe, mert a gazdasági gondolkodás hosszú távú megújítását eredményezheti.

Tavaly decemberben azonban ismét eljött az idő, hogy számba vegyék a jövő reményégeit és értékeljék tíz, illetve húsz évvel ezelőtti megállapításaikat. Paul Krugman közgazdasági Nobel-díja igazolta a '88-as döntésüket, és *Steven Levitt*, a '98-ban kiválasztott fiatal közgazdász a *Freakonomics*² című könyv társszerzőjeként sem hozott szégyent rájuk.

A tavalyi évben kiválasztott nyolc fiatal közgazdász közül többen kapcsolódnak korábbi reménysegekhez. A legnagyobb „intellektuális hatása” ilyen szempontból Steven Levittnak volt. *Jesse Shapiro* az ő „szellemében” végzett kutatásokat például azzal kapcsolatban, hogy nem mindig segít a több információ a megfelelő döntés meghozatalában vagy, hogy a rossz börtönkörülmények nem elrettentik, hanem elősegítik a visszaesést a bűnözőknél. *Roland Fryer*, aki az afro-amerikaiak rosszabb (iskolai) teljesítményét magyarázó okokat keresett, szintén Levitt szellemi örökösének tekinthető.

Michael Kremer is kapcsolatba hozható egy korábban kiválasztott közgazdással, *Esther Dufloval*, akivel (valamint *Abhijit Banerjeevel*) kialakították az ún.

„projektközpontú” fejlődésgazdaságtant. E kutatás középpontjában nem a gazdaságpolitikai döntések, hanem a megvalósított projektek, fejlesztések állnak (iskolák, kórházak). Emellett a kutatást egy kontrollcsoport segítségével és véletlen kiválasztás alapján teszik objektívvé. Ezzel a módszerrel akarják feltárni a fő gazdasági problémákat és megállapítani egy gazdaságpolitika vagy egy beruházás sikerét, annak megtörténte előtt. Esther Duflonak a szegénység és a halálozás összefüggésével kapcsolatos kutatásairól már a Köz-gazdaság hasábjain is olvashattunk beszámolót (2008/1).

Amy Finkelstein (James Poterbaval) azt vizsgálta, hogy az életjáradékok piacára milyen befolyással van az aszimmetrikus információ, miként jelenik meg ebben az esetben a kontraszelekció és hogyan különböztethető meg az erkölcsi kockázattól.

Raj Chetty egyik legjelentősebb kutatásában a munkanélküli juttatások hatását vizsgálta a munkakeresés és állásszerzés időtartamára. Megmutatta, hogy nemcsak a segély nagyságától, hanem az ún. likviditási hatástól is függ a munkakeresés intenzitása, azaz hogy mennyi megtakarított pénze van az egyénnek illetve szembesül-e hitelfelvételi korláttal. Mivel a munkanélküli is fogyasztása simítására törekszik, ezért ha ez nem oldható meg hitelfelvételből, akkor intenzívebb álláskeresésbe fog.

A 2008-as csoport utolsó három tagját „makroökonomusok” alkotják. A mostani alacsonyabb arányukat a szerzők annak tulajdonítják, hogy az elméleti konszenzus eredményeként kisebb az inspiráló erő.

Ivan Werning kutatásaiban egyrészt azt vizsgálta, hogy egy korlátlan ideig jut-

2 Magyarul: Steven Levitt és Stephen Dubner: Lökonómia. Egy kóbor közgazdász a dolgok mögé néz. Európa Könyvkiadó, 2007.

tatott munkanélküli segély esetén is van-e ösztönzés az álláskeresésre. *Emmanuel Farhival* együtt kimutatta, hogy az egyén életében a legnagyobb jelentőségű esetlegesség az, hogy milyen családba születik. Ezt nem tudja befolyásolni, viszont rendkívüli hatása van az ember egész életének az alakulására. A család által nyújtott szellemi és kapcsolati tőke mellett természetesen az örökölt vagyon mennyiségének is nagy jelentősége van. Az utóbbival kapcsolatos különbségeket azonban az államnak csökkentenie kell.

Xavier Gabaix egy korábban felismert törvényszerűségekre alapozza megfigyeléseit. Egy ország városrendszerében felismerhető rangsorszabályhoz³ hasonlóan, egy kétszer akkora vállalat vezetőjének a fizetése átlagosan huszonöt százalékkal magasabb. Ezzel kapcsolatos jelenség, hogy a jobb menedzsereket általában nagyobb vállalatok alkalmazzák és a fizetések növekedése inkább a vállalat méretének növekedésével van összhangban. Emellett arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemzetközi kereskedelem nem országok között, hanem annak jelentős része néhány óriásvállalat között megy végbe, amit annak elemzésekor mindenféleképpen figyelembe kell venni.

Ezt alkalmazta *Marc Melitz* is, amikor azt vizsgálta, hogy milyen feltételekkel lépnek ki a világpiacra az egyes vállalatok. Az elmélet szerint a nemzetközi kereskedelem nem csak a mérethatékonyág miatt növeli egy iparág termelékenységét, hanem amiatt is, hogy a sikeresebb vállalatok jutnak el a világpiacra, ezáltal ők szereznek nagyobb piaci részesedést.

Nehéz megítélni ennek a húsz évvel ezelőtti próbálkozásnak a sikerességét. A célja az volt, hogy megtalálja a jövő közgazdaságtanát befolyásoló kutatókat. Be kell vallanunk, hogy bizonyos szempontból lenyűgöző a kijelölt kutatók pályája. Gondolunk itt Paul Krugman Nobel-díjára, Larry Summersnek vagy Jeffrey Sachsnek a gazdaságpolitikában betöltött szerepére az Egyesült Államokban vagy külföldön egyaránt. Hosszabb-rövidebb ideig ott találhattuk néhányukat a felsőoktatás meghatározó személyiségei közt, mint például Larry Summerst, aki a Harvard első embere volt. A blogja révén az eddigiekhez képest elképzelhetetlenül több emberhez juttatja el a véleményét például Krugman és Mankiw. Steven Levitt a *Freakonomics* társszerzőjeként szintén nagymértékben bővítette a közgazdaságtan iránt érdeklődők körét. Hatásukat az is bizonyítja, hogy Jeffrey Sachsot a világ legbefolyásosabb, Steven Levittet a legnagyobb hatású emberei közé választották.

A cikksorozaton keresztül megismerhetjük a fiatal kiválóságok érdeklődését felkeltő kutatási területeket, amelyek az adott kor releváns kérdéseit is mutatják.

(The Economist: The Cambridge tendency. New Economists. 24 December 1988.; The Economist: Journey beyond the stars, New Economists. 19 December 1998.; The Economist: International bright young things. Emerging Economists. 30 December 2008.)

VENYIGE RÓBERT

3 A zavartalan és egyenletes városfejlődéssel rendelkező országoknál megfigyelhető, hogy a második legnagyobb városnak megközelítőleg fele annyi lakosa van, mint az elsőnek, a harmadiknak harmad akkora és így tovább. A törvényt elsőként George Kingsley Zipf amerikai nyelvész fedezte fel és a szóhasználatban megfigyelhető eloszlás leírására alkalmazta

A közgazdaságtan és az emberi természet

Interjú George Akerloffal

George Akerlof, a Berkeley egyetem Nobel-díjas (2001) közgazdaságtan professzora a The Atlantic magazinnak adott interjújában hosszasan beszélt újonnan megjelent könyvéről.

Akerlof az „Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism” című könyvet a Yale egyetem professzorával, Robert Schillerrel közösen írta. A szerzők több, a közgazdaságtanban felmerülő kérdésre keresnek választ, amelyek közül talán a munkanélküliség kérdése bír legnagyobb jelentőséggel.

Az „Animal Spirit”, amellyel már a címben találkozunk, egy, a közgazdaságtanban igencsak ismert komplex fogalom. Röviden összefoglalva egy állapot, amelytől nagyban függ a gazdaság alakulása. A fogalom lényege az optimizmus, az a szemlélet amely szerint minden eredendően jó és kedvező a gazdaság számára, ezáltal pozitívan befolyásolja és alakítja a kialakulóban lévő gazdasági ciklusokat.

A munkanélküliség kérdése nem véletlenül az egyik legfontosabb mozzanata a könyvnek, állítja Akerlof. Véleménye szerint ez egy olyan jelenség amely nagyban függ az embereknek a gazdasághoz fűződő viszonyától, s ezáltal nem csupán egy természetesen kialakuló állapot. A gazdasági válság idején a könyv még aktuálisabb, hiszen a sorra elvesztett állások és az így kialakult csalódottság egyre fokozódik. „A célunk inkább az lett volna, hogy elmondjuk az embereknek milyen intézkedéseket tehetnének egy lehetséges válság előtt, de ez sajnos már nem következhetett be.”

Az optimizmus, s tágabb értelemben maga a pszichológia tehát Akerlof szerint

igazán fontos alkotóeleme a gazdaságnak. A gazdaságtan és a pszichológia között sok az átfedés és a kapcsolat. Sőt, Akerlof elmondása szerint nem csupán kapcsolódnak egymáshoz, de a pszichológiai ismérvek figyelembe vétele elengedhetetlen akkor, ha egy gazdaság működését és szerkezetét akarjuk vizsgálni (márpedig ez az elsődleges cél a közgazdászok számára). Ha nem számolnánk egyes pszichikus tényezőkkel, torz képet kapnánk a valóságról. Ha a pszichológiát is alkalmazzuk a gazdaságban, azonnal kiderül például, hogy a ciklikus ingadozásokat az optimizmus illetve a pesszimizmus erősödése vagy gyengülése okozza. Ha a társadalmon úrrá lesz egy életérzés, legyen annak oka egy megbotránkoztató politikai beszéd, vagy az általános elégedetlenség, ez azonnal visszaköszön a gazdasági élet számos szférájában.

Akerlof szerint meghatározó szempont a bizalom. Ha egy iparág vásárlói valamilyen – jogos vagy jogtalan – kifogás okán kiábrándulnak az általuk sok évtizedeken át vásárolt termékből, az természetesen kihat az egész gazdaságra. Ahhoz tehát, hogy ezt befolyásolni tudjuk, a vásárló tömeget kell megérteni, az ő reakcióikat követni s akkor talán közelebb kerülhetünk egy-egy probléma megoldásához.

Akerlof azonban leszögezte, ő nem azt állítja, hogy a közgazdaságtan tanácskönyvek nem adnak megfelelő magyarázatot például az áringadozások okaira, csupán azt, hogy ez a kép nem egészen hiteles. Leegyszerűsítve, előfordulhatnak olyan periódusok, amikor az emberek jobban szeretik befektetni a pénzüket és forgatni a tőkét, máskor pedig nem. Ha

végigsöpör a gazdaságon egy befektetési hullám, könnyen lehet, hogy csak egy vagy két év távlatából vesszük észre annak negatív hatásait. Ezek a hullámok gazdasági szempontból rendkívül nehezen elemezhetők, ezért kell segítségül hívni a pszichológiát.

Az interjúban Akerlof kitér egy általa rendkívül fontosnak vélt témára is: „A közgazdaságtan pontos elemzése kell legyen az emberi természetnek. Ez egy olyan megállapítás, amelynek örökérvényűségében hiszek.” Akerlof szerint senki nem kezdhet hozzá a közgazdaságtanhoz azzal a feltételezéssel, hogy az embereknek csak gazdasági motivációi vannak. Ahhoz, hogy el tudjunk jutni a valóságos motivációkhoz, meg kell ismerünk magát az embert.

Az interjú vége felé Akerlof kifejtette: könyvük célja elsősorban az, hogy bebizonyítsák, létezik olyan helyzet amelyben nem elég szigorúan racionális dolgokra hagyatkozni. Vannak olyan körülmények, amelyek nem elemezhetők teljes mértékben, ha csak a gazdasági ismérvek rendszerét alkalmazzuk. Ismerjék meg a döntéshozók, hogy valójában hogyan működik a gazdaság, milyen mozgatórugói vannak és mik befolyásolják a gazdaságban résztvevő egyes csoportok cselekvését. Másodsorban pedig a könyv

célja az, hogy felnyissa az emberek szemét és elfogadtassa velük a szerzők álláspontját. Világossá kívánták tenni, hogy a kormány és a gazdaság viszonya kulcsfontosságú.

Arra a kérdésre, hogy hogyan képzelel el elmélete gyakorlati megvalósítását, Akerlof elsősorban a kormány feladatainak oldaláról válaszol. Szerinte ha feltűnően magas a naiv optimizmus a gazdaságban, a kormánynak hatásosan vissza kell azt szorítania, ha pedig bizalomhiány tapasztalható, a kormány feladata annak stimulálása. Így mindig fenntartható egy egészséges egyensúly amely rendkívül fontos a gazdaság számára. A Nobel-díjas közgazdász szerint a kormánynak azt célt kellene szem előtt tartania, amelyet az 1946-os foglalkoztatási törvényben fogalmaztak meg, mégpedig a teljes foglalkoztatás előmozdítását.

George Akerlof és Robert Schiller könyvének sok pontja a Keynes által 1936-ban megfogalmazott alapelveken nyugszik, mégis igazodik napjaink aktualitásaihoz.

(Conor Clarke: An interview with George Akerlof. The Atlantic Feb 19 2009.)

**TASNÁDY ELŐD, LŐRINCZ DÁNIEL MIHÁLY,
MAKLÁRI ÉVA KRISZTINA, MOCSÁRI JUDIT**

Keynes most nem segíthet rajtunk

Niall Ferguson professzor (Harvard Business School) szerint a jelenlegi kormányok válságkezelő politikája alapvetően rossz, ugyanis abban a tévhitben élnek, hogy a hitelválság okozta probléma még több adósság teremtésével orvosolható. Ferguson ezt azzal magyarázza, hogy a közgazdászok nagy része még mindig John Maynard Keynes egykori válságkezelő javaslatába kapaszkodik. A 2009. február 6-án a Los Angeles Times-ban megjelent cikkében erről a téves elképzelésről értekezik, de nemcsak elemzi a helyzetet és kritizál, hanem konstruktív javaslattal áll elő, amit a lap internetes oldalán lelkesen üdvözöltek a hozzászólók.

A január 28-án kezdődő, évente megrendezett davosi Világgazdasági Fórumon a nemzetek összegyűlt képviselői a válságért Amerikát okolták, továbbá a bankokat, a bankok pedig a hitelfelvevőket. Mindenkit egyaránt aggaszt a helyzet, de a probléma természetét és súlyát tekintve eltérőek a vélemények. Van, aki szerint India és Kína lehet a kilábalás folyamatának motorja, de a legtöbben mégis meg vannak győződve arról, hogy Keynes kimenthet a válságból. Ennek az oka egyrészt a nagy közgazdász elméletébe vetett hitt – a közgazdászok görcsösen kapaszkodnak az Általános elmélet kötetébe, és Keynes *beruházási multiplikátor* fogalmát mormolják. Az állam által alkalmazott fiskális eszközök szerintük ismét jók lehetnek a kialakult helyzet megoldására. Ezzel tehát a kormány beavatkozását szorgalmazzák, ami arra utal, hogy a keynesianizmust követők másik fő jellemzője az állami vezetés iránti bizalom. Ezért is lehetséges az, hogy a kongresszus szinte bírálathoz megzavazta

az Obama-kormány 819 milliárd dolláros élénkítő csomagját.

De Ferguson szerint ezeknek az embereknek szembe kell nézniük a rideg valósággal: a nyugati világ nagymértékű eladósodási válsággal küzd. A kormányok, a különböző szervezetek és a háztartások eddig ismeretlen mértékű adósságterhek alatt szenvednek. Egy átlagos háztartás tartozása az USA-ban a rendelkezésre álló jövedelem 141 százalékát, Nagy-Britanniában 177 százalékát teszi ki. A legrosszabb helyzetben mégis a bankok vannak. Amerika és Európa nagynevű pénzintézetei közül néhánynak a tartozása alaptőkájük 40, 60 vagy akár 100-szorosára.

Az Egyesült Államok az évet 10 százalékos hiánnyal zárhatja – a Kongresszusi Költségvetési Hivatal 8,3 százalékos optimista becsléséhez még hozzáadódottak az élénkítő csomag költségei. Emellett Barack Obama a napokban bejelentett második bankmentő csomagja mintegy 9000 milliárd dollárnak megfelelő költségvetési hiányt eredményez az elkövetkezendő tíz évre.

Most egy új „rossz bank” létrehozásáról beszélnek, ami felvásárolja a tartozásokat, amit a válságkezelő program segítségével nem tudtak kiegyenlíteni. Ám úgy tűnik, senki sem vette észre, hogy már van egy „rossz bank”, Federal Reserve Systemnek hívják, és a mérlege 900 milliárdról több mint 2000 milliárd dollárra nőtt a válság kezdete óta, részben a bankok rossz eszközeinek felvásárlása miatt.

Mennyi fedezet nélküli pénz foroghat odakint? A New York University professzora, *Nouriel Roubini* szerint a bankok a kibocsátott hiteleken 1800 milliárd

dollárt veszthettek. Még ha ez a becslés 40 százalékkal magasabbnak tűnik is a tényleges helyzetnél, a bankok tőkéje továbbra is folyamatosan semmisül meg. És ez az adat az egészségbiztosítási rendszer és szociális támogatások veszteségeit még nem foglalja magában.

Az újjászületett Keynes követői úgy tűnik, elfelejtették, hogy az ő elképzelésük legfeljebb egy többé-kevésbé zárt gazdaságban működik. De ez egy globalizált világ, nemzetközi piacokkal, ahol a kormányok kontrollálatlan költségei inkább a tőke- és devizapiac ingadozását eredményezik, mintsem a gazdaság növekedését. Niall Ferguson a gazdasági elit számos elemzőjével szemben, akik csak fejtegetik a probléma okát, őszintén véleményt mond, és egy helyzetmegoldó javaslatot is előáll, miszerint van egy jobb irány: az ellenkező. Ugyanis a cél nem az, hogy növeljük a tartozást, hanem, hogy csökkentsük.

Argentínának az ezredfordulón 141 milliárd dolláros nemzeti adóssága volt. Emiatt feloldotta a peso dollárhoz 1:1 arányban rögzített árfolyamát, ami nagymértékű inflációhoz vezetett, és az így kialakuló káoszt még fokozta a pénznyomdák újbóli beindítása. Argentína szerepében ma Amerika, Európa, a korábbi befektetési bankok és a háztartások vannak. A fizetési késedelem persze nem ugyanolyan a bankok és háztartások tekintetében, mint egy ország esetében. Érthető módon, a monetáris szervek próbálják megóvni a bankokat a csódtól, nem utolsósorban a kényszerű eladások okozta lefelé vezető spirál miatt, ami a gazdaság összeroppanásához vezet.

Mit tegyünk tehát? – teszi fel a kérdést a harvardi professzor. Először is, a ténylegesen fizetésképtelen bankokat át kell szervezni, nem pedig államosítani, nincs ugyanis szükség rosszul működő, nem hatékony állami bankokra. A bankrészvé-

nyeseknek szembe kell nézniük a ténnyel, hogy elvesztették a pénzüket. Kelemetlen, de éberebben figyelhetnek, ki irányítja a bankjukat. A kötvénytulajdosoknak ki kellene egyezniük egy adósságátalakítással, vagy 20 százalékos veszteséggel – csalódás ugyan, de semmi a Lehman Brothers csődje okozta veszteségekhez képest.

Emellett a nagybankok támogatásának nem volna szabad akadályoznia új privátbankok létrejöttét. Fontos, hogy az állam ne adjon méltánytalanul nagy előnyt az öreg, haldokló bankoknak.

Ezek szerint a tőkésítés egy egyszeri esemény lenne, tartós állami garancia vagy további anyagi támogatás nélkül. Mindehhez szükség van egy világos ütemtervre, ami a 10 éven belüli „újra-privatizációra” vonatkozik.

Ferguson szerint a második lépés egy általános megegyezés az amerikai jelzálogkamatok csökkentéséről és a hitelek hosszú lejáratúvá tételéről. Mintegy 2,3 millió amerikai háztartás számára reális veszély, hogy elárverezik a házukat. Ez a szám folyamatosan nő, ahogy a jelzálogkifizetések esedékessé válnak, így hamarosan további 8 millió ingatlan juthat hasonló sorsra, ugyanis keveseknek van esélyük arra, hogy egy alacsonyabb kamatú, könnyebben törleszthető konstrukcióra álljanak át.

Az alacsonyabb havi törlesztőrészlet az amerikai háztartások nagy részében nagyobb biztonságérzetet teremtene, mint bármilyen segítő csomag, beleértve az adócsökkentéseket, és ezáltal újra megnövelné a fogyasztást. Recesszió idején ugyanis a legártalmasabb az emberekben kialakuló pánikérzet, ami a kiadások jelentős csökkentését eredményezi. Ezért minden olyan intézkedés, ami megnyugtatóan hat a lakosságra, és a jövő bizonytalanságát mérsékli, pozitív hatást gyakorol a gazdaságra.

Az egyik kifogás a kamatcsökkentéssel kapcsolatban az, hogy így azok járnak jól, akik eddig nem törlesztettek rendszeren. Az ügy tehát tisztességi kérdés: miért segítsünk a meggondolatlanokon, amikor ez az előrelátók és a becsületesen törlesztők kárára válhat? A válasz: az egyformán alacsony kamat okozta előnyös folyamatok (fogyasztás, beruházások növekedése, gazdasági élénkülés) hosszú távon megtérítik a részvényesek, kötvényesek és hitelezők költségeit, stabilizálva ezzel a helyzetet.

Ferguson fő üzenete tehát az, hogy ha a következő davosi konferenciáig még

mindig tétlenül Keynesre várunk, lehet, hogy már késő lesz. Csak egy szerkezetváltás vethet véget a válságnak, aminek sürgősen be kell következnie, nehogy ismét értelmet nyerjen *Winston Churchill* megjegyzése, miszerint az amerikaiak mindig helyesen döntenek – miután az összes más alternatívát kimerítették.

(Niall Ferguson: Keynes can't help us now. Los Angeles Times, 2009.02.06.)

**JAKAB GÁBOR, KÖVI MARIANNA,
MOLNÁR DÁNIEL GÁBOR,
PÁNCZÉL RICHÁRD, TÓTH TAMARA**

Cselekvési terv a kilábalásra

A jelenlegi válság alapvető oka – a *Financial Analysts Journal* cikkének írója, *Harry M. Markowitz* szerint – az amerikai kongresszus határozata volt, amelyben felszólította a Szövetségi Nemzeti Jelzálog Társaságot (*Federal National Mortgage Association – Fannie Mae*), hogy jelentősen könnyítsen az alacsony jövedelmű háztartások jelzáloghitelhez való hozzáférésén. Ennek kivitelezése csak a hitelfeltételek „felhígításával” volt lehetséges és nem mellékesen azt is eredményezte, hogy magas jövedelmű háztartások spekulációs céllal további ingatlanokat vásároltak.

Az ún. sub-prime hitelezés, illetve a jelzálogpapírral fedezett adóssághitelezvények (*collateralized mortgage obligations – CMO*) piaca a nagy pénzügyi befektetők színrelépésével vált kritikussá, akik ezekből a jogokból nagy mennyiséget felvásárolva, azokat újabb termékekbe csomagolták, fedezett adóssághitelezvényeket (*collateralized debt obligation – CDO*) létrehozva. A CDO-k kockázatának becslése pedig nagy nehézségekbe ütközött, illetve ütközik jelenleg is, mivel a bennük szereplő egyes pénzügyi termékek különböző konstrukcióval, illetve tőkeáttétellel rendelkeznek. Itt kell megemlíteni Markowitz azon kijelentését, amely szerint a válság, természetét illetően, nem likviditási, hanem bizalmi jellegű. Az egyes pénzügyi szereplők közötti interakció véstesen beszükkült az attól való félelemben, hogy esetleg rossz, ún. toxikus papírok kerülnek adás-vételre.

Az ingatlanpiaci buborék kipukkasásával és az azt követő fejtelenséggel pedig tipikus hanyatló gazdasági ciklus kezdődött: a vállalatok és háztartások

csökkenteni kezdték költségeiket, az elbocsátások száma megnőtt. Ráadásul a pénzpiacok elvesztették hitelességüket és elindult egy extrém kockázatkerülési hullám, ami az alacsony keresetekkel együtt mélyrepülésbe taszította a gazdaságot. Viszont, ahogy a szerző kifejti: közgazdasági elméletek mutatják, hogy a folyamat végül mindenképp nyugvóponton jut és a bizalom visszanyerésével a gazdaság növekvő pályára áll.

Ugyanakkor megmaradnak az említett CDO-árazással kapcsolatos kérdések, mégpedig az állami szerepvállalás szempontjából. Hiszen amennyiben az állam átvállalja a toxikus papírok kezelését, azokat felvásárolva, a helyes árazás lehetőségének kérdése és a transzparencia dilemmája újból előtérbe kerül. Továbbá átgondolandó ezen papírok további sorsa, vagyis az, hogy később milyen áron juttathatók vissza a gazdaságba.

A válság természetének ismertetése után a szerző négyponos cselekvési tervet ajánl:

1. A különböző pénzügyi eszközöket (*CMO, CDO, CDS – credit default swap*, erről bővebben később) birtokló intézmények felmérése eszközérték és kötelezettségek alapján, valamint a tárgyalt eszközök „játékszabályainak” feltárása.
2. Az egyes eszközök direkt és indirekt kockázati kitettségének vizsgálata, a mögöttes termékek azonosítása.
3. Az eszközök és intézmények kategorizálása, tőkeáttételük vizsgálata.
4. Az érintettek (részvényesek, szerződő felek, szabályozó szervek, kutatók) informálása.

Az elméletét kiterjesztve a szerző egy *klíringház* létrehozását javasolja, amely

az említett kötelezvényekkel foglalkozna, illetve az említett vizsgálatokat periodikusan végezné, rendszeresen újraárazva a termékeket. Lehetséges ellenérvként az időtényezőt szokták említeni, miszerint e terv kivitelezése évekig tartana és befejezésekor már nem bírna értékkel, viszont erre Markowitz Japán példáját hozza fel, kifejtve, hogy a probléma nem kielégítő mélységű feltárása csak elnyújtana egy olyan folyamatot, ami kellő elhatározással belátható időn belül kezelhető lenne. Megemlíti, hogy amennyiben az általa javasolt folyamat 2007-ben – a válság információs jellegének kibontakozása idején – elindult volna, mára eredményekkel rendelkeznenk.

Végül pedig a szerző kitér az ún. hitelmulasztási csereügyletek (*credit default swap – CDS*) kérdésére. Ezek a pénzügyi termékek valójában biztosításként működnek (akár a CDO-k) fizetéseképtelenség esetére, és nevükben – feltehetőleg – csak azért jelenik meg a swap, hogy a kibocsátók elkerüljék a biztosításokra vonatkozó magas tartalékolási kötelezettséget. Ugyanakkor az efféle biztosításokból képzett portfólió kockázatosabb egy átlagos életbiztosítási portfóliónál, mivel a biztosított események jobban korrelálnak egymással, mint a második esetben.

Vagyis diverzifikáció révén a volatilitás nem csökkenhető nulla közelire, a kiküszöbölhetetlen rendszerkockázat magas, épp a világgazdaság szereplőinek interdependenciája, összefonódottsága okán. Ezen tény felismerése a szerző szerint kulcsfontosságú.

Összefoglalva, Markowitz három területet tekint kiemelt fontosságúnak.

1. A Fannie Mae hitelezői gyakorlatának újraértelmezése: a bankrendszer biztonságának szem előtt tartása a subprime hitelezéssel szemben.
2. Kormánytámogatás a bizalom és átláthatóság újratertésére: a négypontos terv.
3. A CDS-ek kockázatának újraértelmezése.

Gondolatmenetét végül azzal a kijelentéssel zárja, az üzleti világnak fel kell ismernie, hogy a pénzügyi termékek kialakítása alapvetően feltételezéseken és modelleken alapul, azaz hibás, vagy félreértelmezett (kockázatos) modellek nehéz helyzetbe hozhatják a befektetőt.

(*Harry M. Markowitz: Proposals Concerning the Current Financial Crisis.: Financial Analysts Journal 65(1), 2009.*)

BALLA GERGELY PATRIK

Mit tudnak a közgazdászok?

Thomas C. Schelling, a 2005 évi Nobel-díjas ebben a cikkében a címben említett kérdésre keresi a választ. A gondolatmenet elindítója Peter Bauer, aki egy alkalommal kijelentette, hogy a közgazdászok által birtokolt tudásnak csak meglehetősen kis része áll vitán felül, illetve csekély hányadát fogadja el mindenki igaznak. Schelling igyekszik megcáfolni Bauer állítását.

Az, hogy mit fogadunk el igaznak, nézőpont kérdése. Van, amit azért fogadunk el, mert egyértelműen bizonyosságot szereztünk róla. Számtalan olyan jelenség létezik azonban, amely megfelelő kontextusba ágyazva, feltételekkel korlátozottan, elméletileg belátható, de tapasztalati úton nem igazolható. Valójában minden tudományos tétel helytállósága a definíción múlik. A természettudományokban sok tételt „törvény” megnevezéssel illetnek, annak ellenére, hogy empirikusan nem igazolt, vagy sokáig nem volt igazolható. A közgazdaságtan tételeivel is hasonló a helyzet. A legtöbb megállapítás csak aggregáltan értelmezhető, egyedi esetekre nem áll fenn. Ezért csak elméletileg bizonyíthatóak, és nem mutathatóak ki empirikusan.

A lehető legegyszerűbb egyenlőség az, hogy egy adásvételi tranzakció során az eladott áru értéke megegyezik a megvásároltéval. Ez az állítás ebben a formában nyilvánvalónak hat, de számos olyan eset előfordul, amikor ugyanez az eset áll fenn, de nem ilyen egyértelmű kontextusban. Az értékpapírpiacon is ez az azonosság figyelhető meg. Ha az aggregált esetet vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy nem hagyja el pénz a tőzsdét. Minden lezárt pozícióra jut egy nyitott. Minden likvidált pénzegységre

jut egy befektetett. Ez a két oldal kiegyenlíti egymást.

A nemzeti számlák is számos hasonló azonosságot tartalmaznak. Egyik ilyen a megtakarításállomány növelésének a dilemmája a fogyasztásélénkítés rovására. Ez a kérdéskör napjainkban számos közgazdászt foglalkoztat, és mindkét álláspontnak népes támogató tábora van. Egyesek a megtakarítások növelésében látják a recesszióból való kilábalás kulcsát. Egy alapvető makroökonómiai összefüggés értelmében a nemzeti beruházások értéke megegyezik a megtakarításokkal. A megtakarítások a pénzügyi közvetítőrendszeren keresztül beruházásokká transzformálódnak. Ebből következően a *megtakarítások növelésével* fokozható a beruházások mennyisége és értéke, ezáltal élénkítve a nemzetgazdaságot. Mások a *fogyasztás növelésével* akarják fokozni a keresletet, amelyre a vállalatok a termelés fokozásával, a kapacitások bővítésével reagálnak majd. Kérdés, hogy melyik a célszerűbb megoldás.

Schelling szerint ez egy teljesen felesleges vita. Az egyetlen mód a megtakarítások gyarapítására, hogy az emberek kevesebbet fogyasztanak, mint a jövedelmük. Arra viszont nincs lehetőség, hogy mindenki kevesebbet fogyasszon, mint amennyit keres. Végül valakinek el kell fogyasztani a megmaradt készleteket. Lehet ez például állami vásárlás vagy export. Amennyiben ezek nem növekednek, a magánmegtakarítások sem emelkedhetnek. Ugyanez a helyzet a banki hitelezésnél. Első pillantásra nem nyilvánvaló, hogy a bank a forráskihelyezéssel egyidejűleg növeli a pénzkínálatot. Átgondolva és megértve viszont igaz, makroökonómiai tényként kezelendő.

Schelling a cikk zárásaként olyan tételeket vesz górcső alá, amelyek valójában helyesek, de megfogalmazásukból adódóan tagadnak olyan dolgokat, amelyek szintén igazak. *Nincs ingyen ebéd*. Eredeti jelentéstartalma arra utal, hogy az erőforrások szűkösek, a javak újraelosztása egyesek hasznát szolgálja mások kárára. Schelling az alternatív nézetet preferálja, a *Vilfredo Pareto* által kidolgozott, a *kereskedelem hasznának* nevezett elméletet. Pareto szerint léteznek nem zéróösszegű játszmák, amíg a gazdaság el nem éri az optimális állapotot. Jelen vannak a gazdaságban olyan tranzakciók, amelyek egy vagy több fél számára hasznosak és senkinek sem okoznak kárt. Schelling olvasatában ez jelenti az ingyen ebédet. Kiemeli a posztszocialista országokat, amelyek számára megannyi lehetőség áll nyitva az „ingyen ebédek” megtalálására és hasznosítására.

A közgazdászok fontos feladata, – legyen szó gazdaságpolitikusokról, elméleti szakemberekről vagy vállalati szinten

tevékenykedőkről – hogy felkutassák a lehetőségeket és eltávolítsák az akadályokat a kölcsönösen hasznos tranzakciók elől, felszámolják a piaci kudarcokat, piacot teremtsenek azon területeken, ahol még nem alakult ki és felismerjék az alacsony határfokkal működő szektorokat vagy gazdasági egységeket, és hasznossá tegyék azokat. Ez a közgazdaságtan feladata. A technológiai innováció képes kitolni a termelés határait, de a közgazdászok segítenek megtalálni, mely területeken marad el a gazdaság a potenciális teljesítményétől, és rámutatnak ennek okára. Változtatásokat javasolnak, hogy az adott keretek között minél hatékonyabban működhessen a gazdaság. A fejlődés elősegítésének célszerű módja felkutatni és kihasználni az „ingyen ebédeket”.

(Thomas C. Schelling: What do economists know? American Economist 39(1), 1995)

GICZI SOMA, KISS ÁGOTA

Átalakuló trendek

A fejlődő gazdaságok gyors növekedése sok „gondolkodót”, történésztől kezdve, szociológuson át közgazdászig, cselekvésre, a témával való foglalkozásra készítetett. A 2001-ben közgazdasági Nobel-díjat kapott Micheal Spence is közéjük tartozik, aki egy előadás keretében osztotta meg gondolatait a pénzügyi válságról és az átalakulóban levő trendekről a fejlődő világban.

A világ 6,5 milliárd lakójából 5,5 milliárd a fejlődő országokban, a Föld népességének 40 százaléka pedig Kínában és Indiában él, amely két ország mindenki mást túlszárnyaló gazdasági növekedést ért el az elmúlt években. Sikereiket egyértelműen a globális piacnak köszönhetik, hiszen csak belső keresleten alapuló gazdasággal egyikük sem lett volna képes ehhez hasonló növekedést produkálni. A globális pénzpiac volt az első tényező, amely elindította Kínát és Indiát a fejlődés útján, hiszen források érkeztek a gazdaságba, amelyből a beruházásokat és munkahelyteremtést lehetett finanszírozni. Az új munkahelyek új munkavállalókat is jelentenek, akik fizetést kapnak, és ezt részben elkötik, részben megtakarítják. Az elkölthető pénz növekedése növeli a keresletet, a megtakarítások pedig a beruházásokat ösztönzik, amelyek így újabb munkahelyeket teremtenek. A növekedés azért oly látványos Indiában és Kínában, mert ez a két ország rendkívüli humán erőforrásokkal rendelkezik, és azért, mert GDP-jük jelentős részét (Kínában például 25 százalékát) a beruházások adják, tehát a növekedést magyarázó legegyszerűbb makroökonómiai modell mindkét tagja, az n (népesség) és a g (technikai fejlődés) is „kéznél van”. A g technikai fejlődéshez

természetesen nemcsak pénzre, azaz a beruházásokra költött milliárdokra van szükség, hanem szellemi tőkére is. A szellemi tőke importjának két fő lehetősége van, a technológia közvetlen behozatala, és a tudásnak az oktatás útján való átvétele. Az átvétel szó is a globális piac előnyét mutatja, „hiszen nem neked kell feltalálni spanyolviaszt, elegendő jól használad”.

Az elmúlt években az előbb leírtaknak megfelelően működött a piac a fejlődő országokban, a válság azonban őket is elérte. A fejlődő gazdaságok erősen exportorientáltak (bár megjegyzendő, hogy egyre növekszik a belső piacuk), ezért biztosan nem tudják majd a válság éveit alatt az eddigi növekedési ütemet tartani. A növekedési ütem lassulása át fogja alakítani a gazdaság struktúráját, amely régi húzóágazatok, iparágak megszűnését és újak megjelenését eredményezheti majd. A változás valószínűleg sok kellemetlenséget fog okozni a „demokráciát csak hírből ismerő államok” vezetőinek, hiszen a munkahelyek elvesztése gyors, míg az új húzó ágazatok kialakulása és az azokban való elhelyezkedés lassú folyamat. Ezen két esemény közt pedig marad az elégedetlenség, amely a fennálló hatalom legitimációjának megkérdőjelezéséhez vezethet.

Biztos, hogy a gazdasági válság a fejlődő országok számára is valami újat hoz. Az előzőkben említett strukturális átalakulás Spence szerint például már kezdetét vette, ami véleménye szerint felülről, makroökonómiai szemmel nézve káosz és fejtelenség benyomását kelti, de belülről, a tengerszintről, mikroökonómikus szemmel nézve csak annyi történik, hogy iparágak megszűnnek és újak jönnek lét-

re. Az út végét, a folyamatok esetleges hatásait azonban ő sem, mint ahogy senki más sem látja.

(Michael Spence előadása a Stanford Institute for Economic Policy Research munkatársainak 2009. január. [\[www.youtube.com/watch?v=UA6aLXbCVOA\]\(http://www.youtube.com/watch?v=UA6aLXbCVOA\)\)*](http://</i></p></div><div data-bbox=)*

**TASNÁDY ELŐD, SZÁSZFAI BRIGITTA,
SZILLÉRY MIRJAM, ZÁGONYI ÁDÁM**

Új technológiák és az érettség világválsága

Az elmúlt években, évtizedekben többen megpróbálták felvázolni a technikai, technológiai fejlődés irányát, várható hatásait az emberiségre nézve. Közülük egy az amerikai George Washington Egyetem professzora, William E. Halal. A következőkben az ezzel kapcsolatos nézeteit, elképzeléseit foglaljuk össze a The Futuristban megjelent cikke alapján.

A szerző egyik alapfeltevése szerint a tudományos, technikai, technológiai fejlődés következményeként kialakuló változások a jelen elavult társadalmi rendszer keretei, adottságai, feltételei között kezelhetetlenné válnak az emberiség számára. Nézete szerint szükség van a társadalmi rendszer gyökeres átalakítására ahhoz, hogy a civilizáció olyan fejlettségi szintre emelkedjen, ami alkalmassá teszi az emberiséget arra, hogy jelentős megpróbáltatás nélkül túlélje az előbbieken említett technológiai forradalmat és annak következményeit.

A tudományos, technikai, technológiai forradalom már zajlik, annak hatását nap, mint nap érezzük, az élet minden területén újabb és újabb áttörést eredményez. Ez a folyamat egyre gyorsuló tendenciát mutat és hatásai elkerülhetetlenek. A szerző állítása szerint létezik hiteles előrejelzés a technológiai áttörésről, s az rámutat arra, hogy ez a kíméletlen haladás az emberi élet, a társadalom, az üzleti világ és összegezve az egész világrend átstrukturálódásához, átforgatódásához vezet.

A szerző virtuális időutazás formájában, szcenáriókba rendezve felvázolja a civilizáció által a következő 20 évben bejárható utat, 100 kutató és mérnök tudását, ismeretét, kutatási eredményeit fel-

használva. A felvázolt jövőképet alapul véve arra a következtetésre jut, hogy a világ egy globális méreteket öltő fejlettségbeli válság felé tart, amelynek már évtizedekkel ezelőtt voltak figyelmeztető jelei és szószerűi, mint például a Római Klub és sokan mások. Nézete szerint a világ, illetve az emberiség eljutott arra a fordulópontonra, amely minden ember életében bekövetkezik, amikor a serdülő korból átlép a felnőtt korba, ám még ez sem példázza elég kifejezően azt a hirtelen és drámai változást, ami be fog következni. Szerinte az élet különböző területein, de elsősorban az energiagazdálkodásban, a környezeti- és klímaviszonyokban, a hadászatban, a terrorizmus tekintetében és még számos más területen olyan fenyegetettség jöhet létre, amely a mai ismereteink szerint elképzelhetetlenül kifinomult reakciókat igényel a részünkről.

A világrend egy új formája szükséges ahhoz, hogy ezt a leküzdhetetlennek tűnő „megakrízist” el lehessen hárítani, mivel a mostani világrend fenntarthatatlan. Semmiféle garancia nincs arra vonatkozóan, hogy egy ilyen horderejű átmenet fog végbemenni, de megalapozott reményeink lehetnek arra nézve, hogy körülbelül egy évtizeden belül mutatkozik majd valamilyen formájú, sikerre vezető ösvény. A cikk a válság három végkimenetelét vázolja fel: a „pesszimista”, az „optimista” és a „legvalószínűbb” megoldást.

A „pesszimista” megközelítés szerint a világ csak lassan, nem teljes odaadással fog reagálni, aminek következményeként elkerülhetetlenül be fog következni egy globális méreteket öltő katasztrófa. Ennek az esélye 20–30 százalékra tehető. Az „optimista” változat szerint – amely-

nek a bekövetkezése nem túl valószínű (10–20 százalék) – a világ gyorsan és határozottan fog reagálni, simán végbemeget az átmenet, amelynek eredményeként elkerülhetővé válik a globális katasztrófa bekövetkezése. A „legvalószínűbb” változat szerint – amelynek esélye 50–80 százalék – a cselekvés csak lassan bontakozik ki, viszont a fenyegetések mértékének növekedésével, konkrétabbá válásával az emberiség egyre motiváltabbá válik, hogy folyamatos és egyre nagyobb erőfeszítéseket tegyen a helyzet megoldása érdekében. A kezdeti lassú reagálás bizonyos mértékben feltételezi katasztrófák bekövetkezését, ám ezek „jelentősége” nem mérhető egy globális csapáshoz. Végeredményben körülbelül 2030-ra végbemeget a váltás a világrend vonatkozásában és elkerülhetővé válik a civilizáció pusztulása.

A fejlődés várható ütemét a szerző évtizedről évtizedre haladva három scenárió mentén foglalja össze, amelyek a következők. A vizsgált időszak első évtizede, 2010-zel kezdődően, az információs technológia további fejlődéséről, az internet térhódításáról, az internetes kereskedelem teljes körűvé válásáról fog szólni. Körülbelül 2014-re a világon minden embernek lesz intelligens számítógépe, internet-hozzáférése, televíziója, sokoldalú telefonja, és képes lesz arra, hogy interakcióba lépjen bárkivel vagy meglesz rá a lehetősége, hogy mindezt megszerezze. Ez jelenti majd egyfajta egységes, világméretű intelligencia kibontakozásának a kezdetét.

A következő szakasz, a 2020-as évek hozzák majd a legjelentősebb eredményeket, áttöréseket az egészségügy és a gyógyítás különböző területein, az alternatív energiaforrások terén, a mesterséges intelligencia vonatkozásában. Olyan fontosabb kérdésekben várható előrelépés, mint a rákbetegségek gyógyítása,

személyre szabott gyógyszerek és génterápiák alkalmazása, a biotechnológia fejlődése, kifinomultabb IT technológia, másodgenerációs számítógépek, sokoldalú robotok, illetve a mesterséges intelligencia egyéb emberi képességekkel rendelkező formáinak a megjelenése. Ezek a nagy horderejű tudományos, technológiai áttörések olyan mértékű változásokat hoznak magukkal, amelyek – mint minden új dolog – kritikus társadalmi ellenállást fognak kiváltani. A változásokkal szemben fellépő ellenállás hatására még egy világméretű összeomlás is számításba jöhet, mivel az ellenállás eredményeképpen megsokszorozódnak a már korábbiakban említett fenyegetések. Ez az időszak jelenti azt a fordulópontot, amikor eldőlt, hogy világ a megsemmisülés, vagy a fejlettség globális válságának megoldása irányába mozdul el.

A harmadik lépcsőben, a 2030-as években az emberiség az információtechnológia fejlődése nyomán egyfajta globális öntudatra ébred. Ez lesz az a fontos folyamat, ami képessé teszi majd az emberiséget, hogy kezelje a felmerülő problémákat. Ennek a globális öntudatra ébredésnek következményeként az emberiség eljut a megértés egy magasabb fokára, ahol képessé válik eredményes kompromisszumok megkötésére, illetve a túlélés érdekében történő összefogásra. Talán a legkifejezőbb megfogalmazása ennek az időszaknak a „globális korszak”, az „egységes világ”, illetve a „globális közösség”. Ám bárminek is nevezzük, tény az, hogy a stratégiai tervezés, a kommunikáció, a konstruktív problémamegoldás, a diplomácia, a konfliktuskezelés, a közbelépés és az öntudat más, még nem ismert formái lehetővé tehetik az emberiség számára, hogy az evolúció folyamatában egy következő fejlődési szintre lépjen. A szerző – hivatkozva *David Petraeus* tábornok Irakkal kapcsolatos

kijelentésére, miszerint békés megoldásokra, nagyfokú kompromisszumkészésre és nem gyilkolásra van szükség a győzelem elérése érdekében – úgy véli, hogy egy globális ökológiai katasztrófa elkerülése érdekében nemzetek közötti világméretű összefogásra van szükség. Ez az összefogás lehetővé teheti a klímaváltozás káros hatásainak megfékezését, a természettel kapcsolatos felelősségteljes gondoskodás megvalósulását, valamint a technológiai fejlődés érdekében történő összefogást.

A szerző álláspontja szerint nyilvánvaló, hogy ennek a már említett globális öntudatnak elég vakmerőnek kell lennie ahhoz, hogy cselekedjen egy olyan világban, amely üdvözli, ünnepli a környértelen kapitalizmust, a politikai hatalmat, a pénzt, a csillogást, a fogyasztást, az egyé-

ni érdek elsőbbségét. A fiatalokban – a ma 18–29 éves korosztályban – látja azt az erőt, amelynek közreműködésével megvalósulhat a fenntartható élet egy egységes világban. Világosan megjelöli azokat a fontos területeket, ahol döntő változásokra van szükség, mint az üzleti élet, a kormányzati tevékenység, az energetikai és környezeti politika, valamint a szociálpolitika.

Összegzésként a szerző felhívja a figyelmünket, hogy itt az idő a változásra. Vagy képessé válunk a fejlődésre és ezáltal a problémák megoldására, vagy megsemmisülünk.

(William E. Halal: Emerging Technologies and the Global Crisis of Maturity. Futurist 43(2): 39-46, 2009)

CSEH ÁRPÁD

A társadalombiztosítási reformok gazdaságtana

Daniel McFadden James Heckmann-nel közösen 2000-ben kapott közgazdasági Nobel - díjat a diszkrét választás elemzéséhez kapcsolódó eredményeiért. Jelenleg a kaliforniai Berkeley Egyetem professzora.

A szociális rendszerek működése és azok reformja állandó vitatéma. A sokak által sűrűn hangoztatott egyik legfőbb érv, hogy amennyiben a demográfiai trendek nem változnak meg, a jelenlegi rendszerek hosszú távon nem tarthatók fenn. A napjainkban zajló gazdasági világválság legnagyobb vesztesei közé pedig a legtöbb nyugdíjalapot is odasorolhatjuk.

McFadden ugyan elismeri, hogy a szociális rendszer reformja nem égető kérdés, de változtatásokra van szükség a hosszú távú fenntarthatóság érdekében. Ráadásul egyelőre az esetleges gondok kiküszöbölhetők az adósávok kisebb korigálásával úgy, hogy a rendszer struktúrája egyáltalán nem változik. Az Egyesült Államokban ugyanis tisztán felosztó-kirovó („pay as you go”) rendszer működik. Ez az ellátási rendszer a befogadott kockázati esemény bekövetkeztéről tudomást szerezve először azt vizsgálja, hogy a kockázati esemény elszenvedője anyagilag rászorul-e a nyugdíjra. A rendszer szolgáltatásaiban az állampolgári egyenlőség dominál: ha a kockázati esemény elszenvedője jogosult az ellátásra és rá is szorul, annyi nyugdíjat kap, amennyivel kiegészítve saját jövedelmeit eléri az állampolgárookra nézve csaknem univerzális ellátottsági minimumot.

A Társadalombiztosítási Alap 2005-ös bevételei meghaladták a kiadásait, és ez a többlet folyamatosan nőtt. McFadden számításai szerint azonban, amennyiben

a társadalombiztosítást meghatározó jelentősebb mutatók, mint amilyen a jövedelemadó mértéke, a nyugdíjkorhatár, illetve az egyéb juttatások struktúrája változatlan marad, akkor 2018 lesz a fordulóponthoz. Ekkor ugyanis jelentős tömegek kezdenek el nyugdíjba menni, és innentől az alap kiadásai meghaladják a bevételeit, 2024-re pedig elfogynak az alap eddig felhalmozott tartalékai. A társadalombiztosítási rendszer szavatossági idejének a nyugdíjasok megnövekedett száma és a várható élettartam emelkedése nyomán bekövetkező lejártát a professor 2042 és 2054 közé teszi. Innentől az állam az esedékes juttatások körülbelül 70 százalékát tudná finanszírozni a jövedelemadókból származó bevételeiből. A fennmaradó részt vagy egyszerűen ki sem fizetik majd, vagy a kormányzatra hárul a különbözet. Ha az állam pótolja a hiányt, akkor a GDP megközelítőleg 2 százalékát kell erre a célra fordítania.

McFadden azonban azt is rögtön hozzászövi, hogy ezek az adatok csak akkor állják meg a helyüket, ha a jelenlegi demográfiai és gazdasági trendek nem változnak jelentősen. Ennek megnyilvánulása lehet a termékenység, a migrációs ráta és a munkanélküliség mértékének megváltozása, ami akár 10 évvel lerövidítheti, de akár meg is hosszabbíthatja a társadalombiztosítási rendszer jelenleg becsült élettartamát.

Például a jelenlegi gazdasági válság következtében megnövekedett a munkanélküliek száma. Számukra biztosítani kell a megélhetéshez szükséges minimális keretet, és esetleg a tervezettnél vagy az egészségi állapotuk által indokoltnál korábban is nyugdíjba mennek a munkavállalók. Ezáltal a társadalombiztosítás

kiadásai napról-napra növekednek, míg bevételei a kevesebb foglalkoztatott, illetve az alacsonyabb bérek miatt csökkennek. Ez az időszak, bár rendkívülinek tekinthető, mégis befolyásolja a társadalombiztosítási rendszer fenntarthatóságának a hosszát.

Daniel McFadden két kulcsfontosságú tulajdonságát emeli ki a társadalombiztosításnak:

Az első szerint a társadalombiztosítás tulajdonképpen kikényszeríti az egyének megtakarítását. A lakosság jelenlegi jövedelmének 12,4 százalékát fizeti be, és a rendszer ezért cserébe biztosítja, hogy egy bizonyos kor, a nyugdíjkorhatár elérése után rendszeres juttatást kap. Ebben rejtezik némi demográfiai illetve politikai kockázat, mivel a jelenlegi adóbefizetések egy részéből nem a most befizetők kapják majd a nyugdíjukat, hanem a mostani nyugdíjasok, így a társadalombiztosítás fenntarthatósága mindig a következő generáció éppen aktuális befizetéseitől fog függeni. Ez azért jelenthet problémát, mert a fejlett világban egyre inkább általánosnak mondható jelenség a népesség öregedése. Emellett az urna alakú korfa éppen a fehér, képzett, jól kereső lakosságra jellemző.

A rendszer másik jelentős vonása a biztosítási és újraelosztási jellege. Vagyis gondoskodik a hozzátartozók ellátásáról – özvegyi, árvasági támogatások – valamint a korlátozott képességűnek minősített hátrányos helyzetűek segítéséről a rokkantnyugdíj révén. Emellett szinte kimeríthetetlen, még akkor is jár, ha a szerencsés befizető megéri a 100 éves kort.

De az Egyesült Államok meglehetősen korlátozott szociális védőhálóval rendelkezik a valóban rászorulóknak számára. Nincs egy igazán meggondolt, megfelelően strukturált program, amivel segítenék, például orvosi ellátással vagy élelmi-

szerrel a rászorulókat. Az egészségügyi program sem igazán képes arra, hogy segítsen a rossz körülmények között élő szegény embereknek, hogy ne süllyedjenek a teljes nyomorba, és ne kerüljenek az utcára.

A McFadden által konzervatívoknak nevezett csoport azzal érvel, hogy túlzott mértékű az újraelosztás a társadalombiztosításon keresztül, mivel az átlagos, jó-módban élő fehérek tovább élnek, mint a szegény feketék, és ezért több társadalombiztosítási juttatást is kapnak, valamint a minimálbéren lévők befizetése arányaiban nagyobb, mint a jól keresőké. A szerző szerint ezeket a kijelentéseket fenntartásokkal kell kezelni, mivel az előzőek és a hasonló faktorok ellenére a befizetett járulékokhoz képest a szegények sokkal több társadalombiztosítási juttatást kapnak, mint a gazdagok. A konzervatívok másik érve: a társadalombiztosítás a szegények 10 százalékát a szegénységi küszöb alatt hagyja. McFadden szerint ez önmagában igaz, azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a többi korosztályhoz képest az idősek között kisebb a szegénységi küszöb alatt élők aránya.

McFadden egy ideológiai vitát érzékel arról, hogy hogyan kellene továbbfejleszteni a rendszert. Az általa konzervatívoknak nevezett tábor a jelenlegi rendszer helyett teljes struktúraváltást javasol, és minden erejükkel a személyes nyugdíjszámlák (personal retirement account) bevezetését erőltetik. Velük szemben állnak a jelenlegi rendszer „védői”, akik kategorikusan elutasítják az öngondoskodásnak ezt a fajtáját, mivel ez teljesen összeegyeztethetetlen a jelenlegi rendszerrel, és annak a vitathatatlan előnyeivel.

Egy olyan reform véghezvitelét is lehetségesnek tartja a cikk szerzője, ami az egyéni választásra helyezi a hangsúlyt, megtakarításra ösztönöz és csökkenti a

politikai és demográfiai kockázatot anélkül, hogy eltűnne a rendszer szegényebb rétegeket védő eleme.

De azt sem szabad elfelejteni, hogy „reformot” lehet korrupció célokra is használni és ez teljesen lerombolhatja az eddig elért eredményeket.

Az egyénileg működő biztosítási rendszer legfontosabb tulajdonsága, hogy az egyes személyek saját bevételeiből képződött pénzmennyiség kerülne vissza hozzájuk nyugdíjba vonulásuk után, valamint, hogy ezeknek a befektetett eszközöknek a hozama közvetlenül döntéseiktől függene. Éppen ennek az egyéni felelősségnek köszönheti ez a fajta struktúra a népszerűségét a vállalkozások és a politikusok között, mivel így a befizető polgárokra háríthatják át a kockázatot. Ez azonban a magánembereknek csak abban az esetben lesz elfogadható, ha a várható haszon kompenzálja a megnövekedett kockázatot.

McFadden professzor azonban felhívja a figyelmet az öngondoskodás hátulütőire is. Ugyanis ezzel a megoldással gyengül az így is gyenge lábakon álló szociális háló is. Ezzel szemben a konzervatívok azzal érvelnek, hogy azok számára, akik igényt tartanak a korábbi rendszer biztosító és redistribúciós jellegére, ezek a szolgáltatások rendelkezésre állnak majd a magánszektorból. Így ha ezeket a szolgáltatásokat a biztosítók jutányos áron tudnák ajánlani, akkor mindenki megte-methetné a maga számára a saját védőhálóját. A konzervatív csoport egyik sokat hangoztatott érve az egyéni számlák bevezetése mellett, hogy a megfelelő ösztönző erő arra, hogy megtakarítsanak és felelősen döntsenek a jövőjükéről éppen az, hogy rákényszerítik az embereket: viseljék saját döntéseik következményeit. Sajnos ez azzal jár, hogy egyesek hibás döntéseket hoznak, vagy csak egyszerűen nem képesek lehetőségeiket átlátni.

Daniel McFadden a személyes megtakarítási számlák bevezetésével kapcsolatban fenntartásainak ad hangot, mivel azokban a fejlett országokban, ahol már bevezették a társadalombiztosításnak ezt a formáját, ott volt a rendszertől függetlenül finanszírozott szociális védőháló, így ezekben az államokban viszonylag könnyű volt adaptálni az egyéni számlákat a meglévő rendszerbe vagy ahelyett.

Összefoglalásképpen: ahhoz, hogy a társadalombiztosítás pénzügyileg fenntartható legyen, változtatásokra van szükség. Erre azonban többféle mód is van: az egyik egy kevésbé radikális reform, mint amelyet például *Peter Diamond* és *Peter Ország* javasolnak a *Saving Social Security: A Balanced Approach* című műükben. Ők a stabilitást olyan eszközök segítségével látják elérhetőnek, mint a társadalombiztosítási járulékok mérsékelt növelése, és olyan juttatások bevezetése, amelyek ösztönzik a minél későbbi nyugdíjba vonulást. A másik lehetőség lényegében abban rejlik, hogy úgy stabilizálja a rendszert, hogy kevésbé teszi ki politikai és demográfiai volatilitásnak, a nyugdíjak szegénységi küszöb fölé emelésével növeli a fogyasztói jólétet, növeli a nemzeti megtakarítást és a gazdasági növekedést. Másfelől a biztosítási szektor lobbija által ösztönzött elhamarkodott változtatások, amiket az államadósság növelésével finanszíroznak, katasztrofális hatással lehetnek. Ráadásul a magánbiztosítók között is van olyan, amelyik átláthatatlan, az átlagember számára nehezen megérthető szolgáltatásokat árul, hogy a későbbiekben a fizetés megtagadásával többletprofithoz jusson. Az amerikai rendszer problémája kerül felszínre egy néhány éve forgatott hollywoodi filmben is, amelyben Denzel Washington kétségbeesetten próbál pénzt szerezni fia életmentő szívműtétjére, ugyanis a biztosító nem fedezi a beavatkozást.

McFadden szerint az esedékes társadalombiztosítási reform legfontosabb kérdése, hogy a döntéshozók tudnak-e kellően nagy távolságot tartani azoktól a lobbicsoportoktól, amelyek elsősorban a saját érdekeiket tartják szem előtt. A társadalombiztosítás túlságosan életbevágó program egy ország számára ahhoz, hogy a politikusok kezébe kerüljön, és különböző partizánakciókra, ideológiai meccsokra vagy erőfitogtatásra használják.

A mai világban a társadalmi kultúra egyik fontos része az egészségügy. Ezért is fontos, hogy a világ egyik vezető nagyhatalma, az Egyesült Államok egy jól kidolgozott, biztos alapokon álló társadalombiztosítási rendszerrel rendelkezzen,

hogy a követők is egy jól működő szisztémát ültethessenek át saját kultúrájukba. Az újonnan megválasztott amerikai elnök, Barack Obama prioritásként jelölte meg a programjában az oktatás mellett az egészségügyet is, mint stratégiai ágazatot, amelynek megfelelő működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a huszonegyedik században egy állam működőképes legyen.

(Daniel McFadden: The Economics of Social Security Reform. <http://www.econ.berkeley.edu/wp/mcfadden0105/SocialSecurityMcFadden.pdf>)

**KÖVI MARIANNA, TÓTH TAMARA,
JAKAB GÁBOR, MOLNÁR DÁNIEL GÁBOR,
PÁNCZÉL RICHÁRD**

SZERZŐINKHEZ

A Köz-Gazdaság szívesen fogad a közgazdaságtudomány tárgykörébe tartozó minden olyan tanulmányt, amely hozzájárul a hazai közgazdasági gondolkodás fejlesztéséhez. A kéziratok elkészítésekor a szerkesztőség a következőket kéri figyelembe venni:

A tanulmányokat elektronikusan kérjük elküldeni (balazs.szentivanyi@uni-corvinus.hu címre), lehetőleg MS Word (doc) formátumban

- Egy tanulmány átlagos hossza 1 szerzői ív (40 ezer karakter, szóközökkel együtt). Kérjük szerzőinket, hogy ettől legfeljebb kismértékben térjenek el felfelé.
- A tanulmány rendelkezzen rövid, legfeljebb 100 szavas összefoglalóval, amelyet angolul is el kell készíteni.
- A fejezetcímeket arab számokkal kérjük jelölni. Az alfejezetek esetén a főfejezet sorszámát is meg kell adni: 1, 1.1., 1.1.1., 1.2.2. stb.
- Az ábráknak legyen aláírása, a táblázatoknak címe, illetve legyenek arab számokkal sorszámozva. A táblázat vagy ábra tartalma lehetőleg legyen a főszöveg ismerete nélkül is értelmezhető. Minden esetben szükséges az adatok forrását feltüntetni az ábra vagy a táblázat alatt.
- Egyenleteket, képleteket a sorok jobboldalán zárójelbe tett arab számokkal kell jelezni: (1), (2) stb.
- Hivatkozások, jegyzetek
 - Hivatkozásokat a főszövegben, szögletes zárójelben kérjük megadni [szerző évszám] formátumban. Pl: [Szentés 1999]
 - Pontos idézeteknél minden esetben szükséges megadni az oldalszámot is [szerző évszám: oldalszám] formátumban. Pl. [Szentés 1999: 312]
 - Jegyzetek a főszöveg kiegészítésére szolgálnak, számukat a feltétlenül szükséges minimális szintre kérjük csökkenteni.
- Hivatkozott irodalom: a tanulmány végén kérjük felsorolni a szövegben hivatkozott irodalmakat az alábbiak szerint:
 - Könyvek
Szerző neve (kiadás éve): *Cím dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl: Szentés T. (1999): *Világgazdaságtan*. Aula, Budapest
 - Könyvfejezetek
Szerző neve (kiadás éve): „Fejezet címe idézőjelek közt”. In: Szerkesztő neve: *Kötet címe dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl. Stern, N. és Stiglitz, J. (1997): „A Framework for a Development Strategy in a Market Economy” in: Malinvaud, E. (szerk): *Development Strategy and Management of the Market Economy*. Oxford University Press, Oxford
 - Folyóiratcikkek
Szerző neve (megjelenés éve): „Cím idézőjelek közt” *Folyóirat neve dőlt betűkkel*. évfolyam(szám): oldalszámok.
pl: Kydland, F. E. (2006): „Aggregált mennyiségi elmélet” *Köz-Gazdaság* 1(2): 19-35.
 - Internetes hivatkozások: Szerző neve (megjelenés éve): *Cím dőlt betűkkel*. Teljes URL. Lekérdezés dátuma.
pl. Rodrik, D. (2006): *The Disappointments of Financial Globalization*. [http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/The Disappointments of Financial Globalization \(November 2006\).doc](http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/The%20Disappointments%20of%20Financial%20Globalization%20(November%202006).doc). Lekérdezve: 2007. 03. 13.

A nagy „zuhanás”

ROGER C. ALTMAN: THE GREAT CRASH, 2008: A
 GEOPOLITICAL SETBACK FOR THE WEST
 FOREIGN AFFAIRS 88(1): 2-14 (2009)

A 2008 őszén kezdődő pénzügyi és gazdasági válság, amelyhez hasonló 75 éve nem tapasztalt a világgazdaság, erőteljes hatást gyakorol az Amerikai Egyesült Államok, valamint az Európai Unió geopolitikai szerepére. Washington és az európai kormányok teljesen más gazdaságpolitikát kényszerülnek alkalmazni, mint amit egyébként érvényesítettek volna, szavahihetőségüket és ezáltal vezető, globális szerepüket – mégha csak ideiglenesen is, de – részben elvesztik a nemzetközi porondon. A közelmúltban zajló folyamatok hatására egyértelmű világgazdasági erőeltolódás várható, az Amerikai Egyesült Államok átmenetileg bizonyosan új jelleget kell, hogy öltssön a nemzetközi kapcsolatokban.

A jelenleg kibontakozó recesszió vélhetően súlyosabbnak bizonyul, mint a 1981–82-es gazdasági válság. A helyzetet nehezíti, hogy az általában használatos kormányzati eszközök – monetáris és fiskális stimulus – nem tűnnek hatásosnak. A mostani folyamatok rávilágítottak arra, hogy az eddig állandóan jó színben feltüntetett észak-amerikai, szabadpiaci modell nem tartható fenn. Miután a pénzügyi rendszer gyakorlatilag összeomlott, az érintett kormányzatok heves ellenlépéseket tesznek. A modern, kapitalista dogmákkal szemben egyesek úgyszólván államosítják a pénzügyi szektorait, illetve az állami szféra méretét a

privát szektor rovására növelik. Bár Barack Obama fellépése javít a helyzeten, az amerikai eszmék erősen erodálódni kezdtek, az amerikai gazdaság hatalmi ereje nagymértékben csökken és az egypólusú világrend megtörni látszik. A másik oldalon viszont a feltörekvő gazdasági hatalmak erősödnek és jelentős befolyást nyernek a világgazdaság irányításában. Figyelemre méltó például az, amint Kína globális pozíciója egyre szilárdabbá válik. Ugyan a kínai ingatlanpiaci fékezés, a gyengébb exportteljesítmény és ezáltal a lassuló gazdasági növekedés adhat némi aggodalomra okot, az óriási prosperitás mégsem sérül jelentősen, ugyanis az ország aránylag elszigetelt a globális válságtól. További erőssége, hogy likviditás tekintetében a világ legjobban teljesítő állama, valutatartalékai megközelítik a két billió amerikai dollár értéket.¹

Ez a mondhatni sérthetetlen pozíció kitűnő alkalmat ad Kína számára, hogy míg az EU és az USA belső problémáival küszködik, stratégiai előnyre tegyen szert. Peking tud pénzügyi segítséget nyújtani a bajba került államoknak, olyan beruházásokat indíthat, amelyekre a Nyugat most nem képes. Másrészt a kínai-amerikai viszonyban neuralgikus pontnak számító bilaterális kereskedelmi kapcsolatokkal összefüggő problémák is enyhülhetnek a jövőben. Vélhetőleg az új amerikai adminisztráció tanulva elődje hibáiból belátja, mennyire fontos a kétoldalú kapcsolatok rendezése, s arra törekszik, hogy bővítse a kínai részvételt a nemzetközi folyamatokban; a Nemzetközi Valutaalap tovább nem halasztható reformjában több teret hagy a kínaiaknak, aminek nem titkolt célja az

¹ Megjegyzés: A kínai valutatartalékok növekedési üteme rekord nagyságú az elmúlt években. 2009 első negyedévében 1,95 billió dollár volt. 2008 azonos időszakában 1,68, 2007-ben 1,2 és 2006-ban még csak 0,88 billió dollárról számolt be a Kínai Jegybank (PBC)

IMF feltőkésítésében elvárt aktív kínai közreműködés is.²

Az a kijelentés, hogy a jelenlegi krízis az amerikai ingatlanárak alakulásának és a másodlagos jelzálogpiac összeomlásának hatására következett be, nem állja meg a helyét. Ezek csupán egyéb problémák okozatai. A közvetlen ok a 2001 óta alkalmazott amerikai monetáris politika, amely precedens nélküli likviditási szinteket, valamint meglehetősen alacsony kamatlábakat eredményezett. A likviditás arra a tényre utal, hogy azok a feltörekvő országok, amelyek többsége az 1990-es évek közepén még fizetésimérleg-deficittel bírt, az elmúlt években komoly pénzügyi többletet realizáltak (például Kína, Szingapúr, a Perzsa-öböl olajban gazdag országai), s azt portfólió befektetések formájában Nyugatra visszaforgatták. Ezt a jelenséget illetve *Ben Bernanke*, az amerikai jegybank szerepét betöltő Federal Reserve (Fed) elnöke a „globális megtakarítási jóllakottság” kifejezéssel.³ A pénzügyi alapszabálynak megfelelően tetemes mennyiségű tőke áramlott az amerikai másodlagos jelzálogszektorba a gyenge teljesítőképességű adósokhoz. A pénzáradatnak köszönhetően a korábbi harminc évben tapasztalt csupán 1,4 százalékos éves ingatlanár-növekedés 2000 és 2006 közt évenkénti 7,6 százalékra emelkedett. Azonban, ahogy más esetekben is, a folyamat megbosszulta magát, s a lakásárak meredeken esni kezdtek. A 2006-os csúcshoz viszonyítva 30–35 százalékkal csökkent az amerikai lakásállomány teljes értéke. Az árak csökkenése

miatt a jelzáloghitelek veszélybe kerültek, s a kondíciók is nehezedtek. Miután rengeteg kölcsönfelvevő nem tudott alkalmazkodni a drágább feltételekhez, sokasodott a mulasztás a hiteltörlesztések terén, s az értékpapírosított kölcsönök értéke megromlott. Az öngerjesztő folyamat riadalmat keltett az amerikai lakosságban, miután otthonaik (mint zálogtárgyak), beruházási és nyugdíjtakarékosági eszközeik veszítettek értékükből. A helyzetet súlyosbította, hogy a bedőlő pénzügyi intézetek hírére banki megtakarításait sem érezték biztonságban, így fordulhatott elő, hogy 2008 szeptemberében két nap leforgása alatt 150 milliárd dollárt került vissza a lakossághoz a pénzpiaci alapokból, míg máskor a heti átlag is csupán 5 milliárd volt.

Miután a nemzetközi pénzügyi rendszer egy időre megbénult, kimerültek a tőkekészletek és a bankközi hitelezés megállt, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdaság további szektoraira áttérjedő válság van kibontakozóban, amely az 1930-as évek depressziójához hasonlítható. Ennek következményeként biztos, hogy középtávon az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió globális szerepéből veszíteni fog. Némi olvadás már látszik a hitelpiacokon, azonban a probléma teljes körű normalizálódása egyáltalán nem látható. A történetekre és a komoly recesszióra adott válaszul a kormányok a jövőben inkább befelé fognak fókuszálni. Obama első hivatalos lépése egy gazdasági ösztönző program elfogadtatása lesz.⁴ Miután már

² A cikk 2009 januárjában jelent meg, azóta a fent leírtakkal egybeeső megegyezés született a G20-ak csoportjának, 2009 áprilisi csúcstalálkozóján. (*a fordító*)

³ Lásd bővebben *The Global Saving Glut and the U.S. Current Account Deficit*, Remarks by Mr Ben S Bernanke, Member of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Sandridge Lecture, Virginia Association of Economics, Richmond, Virginia, 10 March 2005.

⁴ Barack Obama már beiktatása előtt megkezdte az erre vonatkozó tárgyalásokat és 2009 február közepén aláírta a 787 milliárd dollár értékű gazdaságélénkítő csomagot.

2008 őszén heves beszédeket tartott Berlusconi és Sarkozy a saját gazdaságaik védelméről, nem vitás, hogy Európában is a hazai gazdaságra koncentrálnak. A belső folyamatok előnyben részesítése egyéb formában is megnyilvánul, a nyugati országok fokozatosan visszafogják nemzetközi intézkedéseiket, a külföldi törekvések korlátozottsága várható. A stratégiaileg fontos területek és a nemzetközi segítségnyújtás háttérbe szorulnak. Az állami intézkedések mellett a privát szférában is valószínűsíthető a zsugorodás, a nyugati tőkék mobilitása sokáig nem áll majd helyre. A világ azon részei, amelyek eddig a fejlett Nyugattól függttek, megszenvedik a folyamatok ezen aspektusát is. Továbbá a nyugati eszmék hitelessége is romlik, a deregulációt hirdető angolszász „márka” megtörik. A gazdasági modell, amely mindig a piaci alapokon nyugvó gazdasági berendezkedésre buzdított és szembeállt a szocializmussal, megbukik a nacionalista intervenciók nyomán.

A fenti változások maguk után vonják bizonyos gazdaságok, Kína és India gyors felemelkedését. A világ GDP-jében az USA részaránya a pénzügyi válság kirobbanása előtti hét évben is már folyamatosan csökkent, s e tendencia folytatódik. Egyre inkább úgy látszik, hogy Kína a GDP tekintetében hozzávetőlegesen 25–30 év múlva felülmúlja az Egyesült Államokat. *Richard Haass* szavaival élve, a feltörekvő országok permanens gazdasági növekedése a globális verseny éleződésével és befolyásuk megerősödésével jár, s az út végpontja egy pólusoktól mentes világgazdaság.⁵ Az a Kínai Népköztársaság, amelynek költségvetése és fizetési mérlege szufficittel rendelkezik, ahol az

államadósság viszonylag alacsony, amelyben a háztartások jövedelmük 40 százalékát megtakarítják, illetve amely 2 billió USA dollár valutatartalékkal rendelkezik, gazdasági és pénzügyi hatalomként is erősebb, mint a Nyugat. Mindazonáltal a globális válság Kínában is érezhető lesz. A nyugati visszafogott ütem miatt exportpiaca megsínyli a helyzetet, s az árváltozások is nehézségek elé állítják, azonban az IMF még így is 8,5 százalékos növekedést jósol számára 2009-re. Mivel a kínai gazdaság szerkezetében a pénzügyi rendszer viszonylag kis szerepet játszik és nincs kitéve azoknak az ún. veszélyes pénzügyi eszközöknek, amelyek a Nyugatot térdre kényszerítették, Kína megteheti, hogy új politikai és gazdasági intézkedéseket kezdeményez. Ha Kína egyezsége jut az ASEAN-ba (Association of Southeast Asian Nations) tömörülő országokkal, a világ leghatalmasabb szabadkereskedelmi övezete jöhet létre, emellett Peking további lépéseket is tehet, hogy növelje Ázsia függetlenségét, s egyben régió belüli nagyobb befolyását. Azon célból pedig, hogy nyersanyagok és energiahordozók iránti igényét kielégítse, a fejlődő világban erősíti diplomáciai jelenlétét. India is könnyebben viseli a válságot, mert Kínához hasonlóan pénzügyi rendszere nem bír jelentős szereppel gazdaságában. A megfigyelők szerint növekedése folytatódik, mintegy 6,5–7 százalékkal számolnak, viszont az ország a jövőben is befelé koncentrálna, mivel geopolitikai állása nem megalapozott. A világ többi része megszenvedti a válságot.

A történelmi jelentőségű krízis több kérdést is felvet. Szükség van-e új globális megközelítésre a pénzügyi rendszer

5 Lásd bővebben. U.S.-China Relations in the Era of Globalization, Statement of Richard N. Haass President, Council on Foreign Relations, Before the Committee on Foreign Relations United States Senate, May 15, 2008.

és a bankok feletti felügyelet vonatkozásában? Rengeteg közgazdász egy második Bretton Woods mellett érvel, viszont egy teljesen új, átfogó pénzügyi rendszer kialakítása nehezen megoldható. Hasznosabb inkább a lényegi kérdésekre helyezni a hangsúlyt:

- A válság kitűnő alkalmat ad, hogy sor kerüljön az IMF átalakítására, megerősítésére.
- A G8-as keret elavult, G20-as csúcok megtartására kell törekedni.
- A Basel II. ajánlások felülvizsgálatára van szükség.

Minden bizonnyal hosszú időre Amerika marad a legnagyobb erővel bíró nemzet a Földön, katonai ereje biztosítja ezt. Viszont a 2008-as visszaesés komoly károkat okoz gazdaságának és geopolitikai helyzetének. Obama nemzetközi sikere enyhíti ezt, de teljesen nem feledtet. Ennek oka, hogy a válság olyan történelmi kényszerítőerők megjelenésével esett egybe, amelyek egyébként is kisebb pódiumra terelik a globális szintéren az USA-t, míg mások – főként Kína – időközben gyors ütemben felemelkednek.

TÖRÖS ÁGNES

A nagy visszaugrás

WILLY LAM: HU JINATO'S GREAT LEAP BACKWARD
FAR EASTERN ECONOMIC REVIEW 172(1): 19-22
(2009)

Hu Csin-tao sokat idézett 2008. decemberi 18-i beszéde a reform és a nyitási politika meghirdetésének 30. évfordulóján egyértelmű visszalépést jelent Kína állami ideológiája terén. A tavalyi év elején még a *Teng Hsziao-ping* által elkezdett reformok folytatásának bejelentését várták Teng egykori protezsáltjától. Ezzel szemben Hu nemcsak, hogy nem jelen-

tett be további liberalizációs lépéseket, hanem visszafordította az idő kerekét is, amikor Mao sajátosan kínai színezetű szocializmussal kapcsolatos dogmáit fel-emlegette.

Hu beszédének központi témája a kínai színezetű szocializmus zászlójának továbbvitele és a marxizmus további kínnaizálása volt. A Kínai Kommunista Pártnak (KKP) továbbra is ki kell tartani az egypártrendszer és a proletárdiktatúra négy alapelve mellett. Mindez lefordítva azt jelenti, hogy a KKP-nak fokoznia kell elenállóképességét a változásokkal (kapitalista rendszerré válás) és társadalmi instabilitással szemben. Bár Hu beszédében formailag kitért az emberek azon jogára, hogy részt vegyenek a politikai életben, illetve, hogy szabadon kifejezhessék véleményüket és akarataikat, de beszédének valódi üzenete az volt, hogy a KKP soha nem fogja másolni a nyugati politikai modelleket.

A reformok folytatásának elvetése mögött az a félelem húzódhat meg, hogy a globális recesszió okozta lassúbb gazdasági növekedés növekvő társadalmi nyugtalansághoz vezethet. Azt a kínai kormányzat gazdaságpolitikusi is elismerik, hogy a városi területek munkanélkülisége nagyobb lehet a Kínai Társadalomtudományi Akadémia által közölt 9,4 százaléknál, csak 2008 második felében 33 millióan veszítették el az állásukat ezeken a területeken. A „tömegincidensek” (a KKP eufemisztikus kifejezése a lázadásokra és zavargásokra) száma 87 000-re emelkedett. A párt egyéb jelentései felhívják a figyelmet a KKP növekvő eluasítására is. A csehszlovákiai Charta'77 mintájára megfogalmazott Charta'08 mozgalom a KKP értékelése szerint belső és külső ellenzéki erők követelése, amely a grúzai, kazahsztáni és kirgizisztáni „színes” forradalmakhoz hasonló eseményekbe torkollhat. (A Charta'08

mozgalmat 300 „másként gondolkodó” kínai értelmiségi indította 2008 decemberében. Tizenkilenc pontban foglalták össze liberalizációs követeléseiket, a szólás szabadságától kezdve a független bíróságokon át egészen a demokratikus választások bevezetéséig.)

Hu beszédében visszatért az 1989-ben, a Tienanmen téri mészárlás kapcsán megfogalmazott hivatalos politikához, amelynek központi érve az volt, hogy a (társadalmi) stabilitás fenntartása a legfontosabb feladat, mert stabilitás nélkül nem lehetséges a fejlődés. A párt egyeduralmát veszélytető kihívások leküzdése érdekében Hu a patriotizmus és az ideológiai képzés erősítését javasolta.

Hu keményvonalas beszéde több ponton is megerősítette a nagy ideológiai visszalépést Kína modernizációs programját illetően. Az ellenzéki gondolkodásúak vezetőit a rendőrség folyamatosan zaklatja, kihallgatja, sok esetben le is tartóztatja. Az író, *Liu Hsziao-bo* szabadon engedéséért számos nyugati politikus felszólalt, köztük *Vaclav Havel*, a Charta'77 mozgalom elindítója is. A Liu kiszabadítását követelő külföldi nyomást a pekingi vezetés egybekapcsolta a többi külföldi kritikával, nevezetesen az Európai Parlament által az ellenzéki *Hu Csia-nak* adott Szaharov-díjjal, valamint *Nicholas Sarkozy* francia elnöknek a Dalai Lámát támogató nyilatkozataival. Mindezt Peking egységes nyugati törekvésnek látja, amellyel Kína „békés felemelkedését” akarják aláásni.

2007 elején *Ven Csia-pao* miniszterelnök, a KKP-vezetés legliberálisabbnak tartott tagja több beszédében is kitért olyan általános értékekre (tudomány, demokrácia, joguralom, szólásszabadság, emberi jogok), amelyek nem csak a kapitalista országok monopóliumai. Az ellenzéki gondolkodásúak reményeit azonban szertefoszlották az ellentámadásba len-

dülő ortodox erők, akik az univerzális értékeket a békés felemelkedés programját veszélyeztető koncepcióként értelmezték. Harminc évvel ezelőtt, Teng Hsziao-ping kezdeményezésére kezdtek el a falvakban bevezetni a közvetlen választás intézményét, amelynek során a parasztok maguk választhatták meg falvaik előljáróit. Az 1990-es években ezeket kiterjesztették városi szintre is, *Csiang Cö-min* elnök fontolgatta a járási szinten való kipróbálást is. Az elmúlt években ezeket a reformokat fokozatosan megszüntették.

Hu Csin-tao, mint a Központi Katonai Bizottság vezetője felszólította a hadsereget, hogy készüljön fel olyan nemháborús események kezelésére, amelyek veszélyeztetik a társadalmi békét és harmóniát. Hu az északkeleti Senjang katonai régióban tartott beszédében felhívta a hadsereg vezetőinek figyelmét kitüntetett szerepükre a nemzet és a társadalom biztonságának megőrzése terén. A hadsereg és más biztonsági testületek fokozott szerepe emlékezetünkbe juttatja a kulturális forradalom (1966–1976) időszakát, amikor a katonaság volt a kínai belpolitikai élet kegyőbb alakítója. Az elnök korábbi beszédeiben kitért a politikai adminisztráció és az igazságszolgáltatás tagjainak szerepére is a KKP hatalmának megőrzése területén. Az igazságszolgáltatás átpolitizálását jelzi a veterán rendőrtiszt, *Veng Seng-csün* kinevezése a Legfelsőbb Bíróság elnökévé, aki a bírák és ügyészek egy konferenciáján egyik legfontosabb célként a KKP támogatását jelölte meg. Ezek a maoista restaurációs lépések azt jelzik, hogy Hu – legalább átmenetileg – félretette az eddigi átalakulás sikeres elemeit.

A tavaly szeptemberben Amerikából kiinduló pénzügyi válság kezdete óta a KKP propagandája a kínai modell felsőbbrendűségéről szól. Az állami médiá-

ban tucatjával jelennek meg híradások az amerikai kapitalizmus összeomlásával kapcsolatban. *Jü Ko-ping*, Hu Csin-tao politika tanácsadója a kínai-modellt a globalizáció egyik lehetséges fejlődési útjának tartja a kapitalizmus nyugati formájával szemben.

Jelenleg nem lehet megjósolni, hogy az elnök ellenállása a változást követelőkkel szemben elengendő lesz-e a párturalom status quo-jának megőrzésére, vagy a maradi hozzáállás még több ellenzőre talál az egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülő kínai tömegekben, akik rosszállják a nemzeti vagyton összpontosulását a KKP és a hozzá kötődő hatalmi erők kezében.

CSOMÁN GÁBOR

Számít-e még a központi bank függetlensége?

JAKOB DE HAAN–DONATO MASCIANDRO–MARC QUINTYN: DOES CENTRAL BANK INDEPENDENCE STILL MATTER?

EUROPEAN JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY

24: 717–721 (2008)

A központi bankok függetlenségének (central bank independence, CBI) kutatása régóta meg nem oldott problémákat, egyben újabb kérdéseket vet fel. Ez a cikk a European Journal of Political Economy 10 tanulmányt tartalmazó különiadásához szolgál elemzésekkel, összefoglalásokkal, háttérinformációkkal.

Az elmúlt két évtizedben számos ország megadta a monetáris hatóságok nagyobb függetlenségét. Ezzel párhuzamosan, a növekvő függetlenségre válaszként megnőtt az igény a központi bankok átláthatóságára, ellenőrizhetőségére. Ez szüksé-

gessé teszi a központi bankok szerepének több szempontú feltárását. Egyrészt fontos megvizsgálni a CBI és az infláció viszonyát, a CBI-nek az inflációra gyakorolt hatását. Ezzel párhuzamosan a központi bankok és a végrehajtó hatalom közti kapcsolatot is számba kell venni. Hasznos vizsgálati alap a központi bankok vezetőinek cserélődése (*turnover rate of central bank governors, TOR*). Lényeges tényező továbbá a CBI és a konzervativizmus kérdése, kombinációja. Végül fontos viszonyítási alap a központi bankok monetáris tanácsainak mérete, illetve a központi bankok monetáris politika iránti felelőssége. Ezen témák vizsgálata alapján válaszolható meg a címben feltett kérdés.

Az utóbbi időben több országban nőtt a központi bank függetlensége. Sokan ezt a kormányok, a politikusok befolyásának ellentételezéseként értelmezik. Függetlenség híján ugyanis a központi bankok kénytelenek engedni a politikusok nyomásának. Rövid távú gazdasági expanzió reményében lebecsülik az expanziós politika hosszabb távú inflációs következményeit. A politikusok eltorzított monetáris politikája túlzott inflációt eredményez. Ennek következtében azon országokban, amelyeknek független központi bankjuk van, alacsonyabb inflációs értéket kellene tapasztalni. Ezt támasztja alá *Bade* és *Parkin* empirikus kutatása, amely a CBI és az infláció közti kapcsolatra fókuszál, és ami feltételezi, hogy az átlagos infláció negatív kapcsolatban áll a CBI mértékével. *Jácome* és *Vázquez* is ezek kapcsolatát vizsgálják 24 latin-amerikai és karibi ország 1985 és 2002 közti adatait alapul véve. Tanulmányukban számításba veszik többek között a központibank-reform lehetséges endogenitását és felhasználják a központibank-elnökök cserélődési ütemét. Eredményeik szintén negatív kapcsola-

tot mutatnak a CBI négy alternatív mérőszáma és az infláció között. *Cukierman* szintén a központi bankok illetve az infláció kölcsönhatását tanulmányozta. Elemzése során megállapítja, hogy a központi bankok sokkal nagyobb tényleges függetlenséget élveznek, mint 20 évvel ezelőtt, amit különböző intézményes megállapodások rögzítenek. Vizsgálatai alapján a monetáris politikát független központi bankoknak kell irányítaniuk, és ennek a rendszernek az egész világra ki kellene terjednie. Ő is az infláció és az aktuális CBI negatív irányú kapcsolatát állapítja meg. Emellett felismeri, hogy a kormányok jelentős mértékben részt vesznek a magas infláció fenntartásában, miközben a központi bankok az alacsonyabb inflációt stabilizálják általában.

A CBI mérésére egy olyan indikátort célszerű használni, amely szemlélteti, hogy milyen mértékben függetlenek a monetáris intézmények a politikusoktól. A legtöbb empirikus vizsgálat során egy olyan mutatót használnak, amely az adott központi bank törvényein, vagy az elnökök szolgálati idején alapszik. A legszélesebb körben alkalmazott index a központi bankok függetlenségének elemzéséhez *Cukierman*tól (1992) származik, bár más mérési módok is elterjedtek (például az *Alesina* és *Grilli* által 1988-ban kidolgozott).

További lényeges elemzési pont a CBI és a konzervativizmus viszonya. A legújabb újkeynesiánus modellek szerint az infláció stabilizációja állami szabályozás alatt nem kielégítő mértékű. Eszerint a monetáris politikát egy független és konzervatív vezető kezébe kell adni. A *Rogoff*-modellben (1985) a CBI és a konzervativizmus kombinációja érvényesül. Ha a központi banknak a kormánnyal megegyező preferenciái vannak, akkor az úgy fog viselkedni, mint a kormány, még

akkor is, ha független. Ezzel szemben, ha a központi bank inflációellenesebb, mint a kormány, de a monetáris politika a kormány kezében van (tehát a központi bank teljesen függ a kormánytól), a központi bank konzervativizmusa egyáltalán nem fog számítani. További elemzéseket folytatnak ugyanezen jelenséget vizsgálva az újkeynesiánus rendszer keretein belül. Feltételezik, hogy a kormány számára fontosabb a kibocsátási rés stabilizációja, mint a társadalom egésze számára. Ebben a rendszerben is megfér eszerint egymás mellett a függetlenség és a konzervativizmus a központi bank szempontjából: minél kisebb a központi bank függetlensége és minél nagyobb mértékben ragaszkodnak a politikusok a kibocsátási rés stabilizációjához, annál konzervatívabbnak kell lennie a központi banknak annak érdekében, hogy optimális monetáris politikát tudjon folytatni. Ezzel kapcsolatban magyarázatra szorul az inflációtorzítás (az infláció mesterséges szabályozása) problematikája. Ha a monetáris politika irányítását egy független és konzervatív központi bank vezetőségére bízzák (ennek alapját az új keynesi modellek adják), akkor nő a jólét, de az infláció kevésbé optimális. Ezt a *Rogoff*-modell támasztja alá. Konzervatív vezető alatt azt értjük, hogy a vezető jobban kerüli az inflációt, mint a kormány, és nagyobb hangsúlyt helyez az árak stabilitására. *Tillman* ezzel szemben azt állítja, hogy a hagyományos újkeynesiánus modellben egy túlságosan konzervatív vezető megválasztása sokkal kevésbé előnyös a jólét szempontjából, mint egy túlságosan liberális vezető. Eszerint ha a kormány nem ismeri a központi bank élére állítandó személy valóságos preferenciáit, akkor a kisebbik rossz egy liberális gazdasági vezető megválasztása, mint egy neoliberais konzervatívé.

A következő vizsgálati terep a központi bankok monetáris politika iránti felelőssége, amelynek természetesen országonként változik a mértéke. Az egyik megközelítés a *célfüggetlenség*: ebben az esetben az összes irányelv-alkotási hatalmat a központi bankok birtokolják, köztük a döntés lehetőségét is egy adott irányvonal céljainak megválasztásakor. A másik lehetőség az *eszközfüggetlenség*, amelyben a központi bank szabadon választja meg eszközeit annak az irányelvnek a végrehajtásához, amelyet a kormány szabott meg számára. A két megközelítés közti különbséget *Crow* elemzi.

A központi bankok függetlenségére *Meade* és *Crow* dolgoztak ki egy mutatót a Cukierman-index segítségével. Elemzéseik alapján a CBI növekedett. Megállapították, hogy a kulcsfontosságú reformok a fejlett országokban a központi bank és a végrehajtó hatalom kapcsolataira fókuszáltak, nem pedig a központi bank saját céljaira. Ezzel szemben a fejlődő piacokon és a fejlődő országokban a CBI utóbbi dimenziói fejlődtek nagyobb mértékben. Ezen felül *Meade* és *Crow* különböző modellekben becsülték az inflációt – 56 ország adatait felhasználva – és arra jutottak, hogy a CBI-nak negatív hatása van. Ezen kívül felállítottak egy új indexet a központi bank átláthatóságára. 1998 és 2006 között a központi bankok átláthatósága csak a fejlett gazdaságokban növekedett, ami a több független központi bankkal, illetve a jobb kormányzással (jobb irányító értékekkel, vagy a felelősségre vonhatóság nagyobb szerepével) magyarázható. Meg kell azonban említeni, hogy a CBI mérése csak korlátozottan tükrözi az igazi kapcsolatot a központi bankok és a kormány között. Különösen azokban az országokban, ahol a jogállamiság kevésbé erőteljesen ágyazódott be a politikai kultúrába. Ez különösen a fejlődő országokra jellemző.

Dreher, *Strum* és *De Haan* foglalkozott a központi bankok elnökei szolgálati idejének (TOR) elemzésével. Létrehoztak egy 137 országra kiterjedő, 1970–2004 közötti adatokat tartalmazó adatbázist. A kezdeti kutatási eredmények a CBI és az infláció között negatív kapcsolatot mutattak. Azokban az országokban, ahol a központi bank vezetőinek gyors cserélődése volt tapasztalható, megfigyelhető volt az inflációs értékek magas foka. E tényezők között nehéz ok-okozati összefüggést találni, levonták hát azt a következtetést, hogy a központi bankok vezetőinek cserélődési aránya nem fontos mérőszáma a központi bank függetlenségének.

Berger, *Nitsch*, és *Lybek* foglalkoztak a központi bankok monetáris tanácsainak méretével és annak következményeivel. Rámutattak, hogy a központi bankok tanácsai különböző formákat, méreteket ölthetnek. Míg Új-Zélandon csak egy vezető felel a monetáris politikáért, addig az Európai Központi Bank (ECB) irányító testülete 19 tagot számlál. Mostanában szakmabeliek és politikusok is inkább a nagyobb monetáris tanács előnyeire hangsúlyozzák. *Blinder* (2007) elemzése rávilágítanak, hogy a kormánytól nagyobb függetlenséget kapott központi bankok általában nagyobb monetáris tanáccsal is rendelkeznek. Ezen kívül sokkal nehezebb a kormánynak nyomást gyakorolnia a nagyobb létszámú monetáris tanácsokra, mint a kisebb létszámúakra. *Berger* arra a következtetésre jutott – 84 ország bankjának információit használva –, hogy a monetáris tanácsok mérete arányos az ország méretével, illetve a népesség sokszínűségével. A monetáris tanács mérete összefüggésben van az adott ország politikai intézményeivel, berendezkedésével, és a demokratikusabb országnak nagyobb monetáris tanácsa van.

Számít-e még a központi bank függetlensége? Igen. Ezekből a cikkekből tisztán láthatjuk, hogy a központi bankok meghatározó szerepe vitathatatlan, másfelől azonban átláthatóságukon és felelősségükön lehetne még javítani a hatékonyabb működés érdekében.

GÖMÖRI BOGLÁRKA, HORVÁTH ESZTER, KÉKESI ANNA, NAGY ZITA, ZSIGMOND ANNA, ANDREJKÓ LÁSZLÓ, STUBNYA BENCE

A látszat csal

PAUL KRUGMAN: THE GREAT ILLUSION
THE NEW YORK TIMES, 2008.08.14.

Paul Krugman 2008. augusztus 14-én publikált cikke a grúziai konfliktus kapcsán a globalizált világ békébe vetett hitével foglalkozik. Feltesz egy fontos kérdést: tényleg megingathatatlan a mostanra kialakult modern világrend? Úgy véli, hogy a grúz konfliktus a jele annak, hogy egy új típusú globalizáció alakulhat ki.

Krugman egy példával támasztja alá gondolatait: 50 éve az emberek nagyrészt ön-ellátó nemzetállamokban éltek, 100 éve viszont ugyanolyan nyitott világban, mint manapság. Az első világháború utáni angol világbirodalom napjait felidézve, az akkori időkben az angol emberek a rendszer nyertesei voltak, élvezhették a prosperitás minden előnyét, és optimistán tekinthettek a jövőbe. A boldog békeidőkben a háború valószínűtlennek tűnt. Úgy hitték, hogy a politika, a társadalmi ellentétek, a háborúk nem állhatnak a fejlődés és a nemzetköziség útjába. De a történelem megmutatta hogy tévedtek. A nagy gazdasági világválság, a második világháború, a fasiszta és a szocialista rendszerek aláásták az addig megingathatatlan hitt világrendet.

A szerző az élelmiszerválságot említi példaként. A világpiaci árakat elfogadó, protekcionizmustól mentes nemzetközi kereskedelem addig tarthatott, amíg a fejlettebb államok termelőinek létét nem fenyegette a kiélezett nemzetközi verseny. Amikor ez megváltozott, az államok importkorlátozásokhoz és vámokhoz fordultak, ennek révén a fejlődő államokból érkező áruk behozatalát mesterségesen visszafogták. Ezzel a kiszolgáltatott élelmiszer-exportáló országok piac nélkül maradtak.

A grúz-orosz konfliktusnak nem a gazdasági vonatkozása a legfontosabb, hanem az, hogy az Amerikai Egyesült Államok helyett Oroszország vette át a „világcsendőr” szerepét. Az orosz beavatkozás Európa Oroszországtól való függése miatt is érdekes kérdéseket vet fel. 2006-ban Oroszország egyszer már leállította a gázszállítást Ukrajna miatt. Az orosz gáztól való függés pedig Krugman szerint kezd egyre veszélyesebbé válni. Amerika elvesztette a katonai monopóliumát, és lehetséges, hogy egyszer Oroszország után egy másik szuperhatalom is katonai beavatkozás mellett fog dönteni, például Kína, a világ második legerősebb, és legnagyobb növekedési potenciállal rendelkező állama, Tajvan esetében.

Néhány szakértő úgy véli, hogy manapság az országok között fennálló gazdasági összefonódások lecsökkentik a háborúk kitörésének kockázatát. Ezzel kapcsolatban Krugman *Norman Angell* első világháború előtt kiadott könyvének a címét idézi: „*Great Illusion*”. Ebben a műben Angell azt a gondolatot veti fel, hogy a háborúban a modern, iparosított társadalmak többet vesztenek, mint nyernek, és ezen a győzelem kivívása sem változtat. A XX. század történelme, ennek ellenére, tele van háborúkkal.

A mai világpolitikai helyzet bizonyos értelemben stabilabb, mint az 1930-as

évekbeli, mára elképzelhetetlenné vált egy nyugat-európai konfliktus, nemcsak a gazdasági összefonódások miatt, hanem a közösen vallott demokratikus értékrend miatt is. Azonban a világ számos meghatározó országa nem demokratikus, és amíg a gazdaságok nyereségesek, addig ezzel a ténnyel nem is kell foglalkoznunk. Krugman arra a következtetésre jut, hogy a gazdasági racionalitás nem fogja megakadályozni a háborúk kitörését, és a mai világ békéje törékennyé is válhat.

A grúz-orosz konfliktusban az orosz haderő lerohanta és megszállta Grúziát. A háború kitörésének az egyik oka a Grúziában élő dél-oszétiai orosz kisebbség helyzete volt, a másik pedig a kőolaj kaukázusi országot átszelő tranzit-útvonalának biztosítása. A grúz kormányfő nyugati segítséget remélt, azonban a nyíltan orosz érdekszférába tartozó kaukázusi államnak senki nem nyújtott tényleges segítséget. A harcok kimenetele nem lehetett kétséges, az orosz haderő felülmúlta a grúzokét. Az orosz politikai elit számára lehetőség nyílt arra, hogy zavartalanul érvényesítse akaratát a Kaukázus térségében, mivel célja kétségkívül az, hogy továbbra is biztosítsa az itteni kőolaj és földgáz feletti monopóliumát.

A grúz háború jól példázza, hogy a nagyhatalmak a saját érdekeiket mind a mai napig, ha kell, háborúk árán is biztosítják. Jelenleg a gazdasági összefonódások erősebbek, mint valaha a történelem során. A multinacionális vállalatok, a különböző integrációs folyamatok, valamint a globális piacok mind jelen vannak mai világunkban. Az egyik állam a másikat ma már nem csak haderővel vonhatja ellenőrzése alá, hanem gazdasági lépésekkel is. A történelem során erre volt már példa: Észak- és Dél-Amerika kapcsolata a XIX. század végén. A gazdasági függés lehetséges módjai: a tőkeex-

port, a nyersanyaglelőhelyek ellenőrzés alá vonása, az embargók használata (nyomásgyakorlás) stb. Ezekkel a módszerekkel csökkenteni lehet a nyílt fegyveres konfliktusok kirobbanásának esélyét.

A mai világ egyik legfontosabb nyersanyaga a kőolaj, mivel a XX. században a legfejlettebb gazdaságokat az autóipar növekedése segítette, így az energiahordozó világpiaci ára a modern gazdaságok növekedése szempontjából létfontosságú. Az 1970-es évek olajárrobbanásai megmutatták már, hogy a fejlett világ milyen érzékenyen reagál a kőolaj ár-emelkedésére. A Közel-Keleten található a világ legnagyobb kitermelhető készletei, emiatt geopolitikai megfontolásból rendkívül fontos ez a térség. Ebben a régióban az instabilitás befolyásolja a kőolaj kínálatának mennyiségét, ezen keresztül pedig a világpiaci árat.

A mostani, viszonylag stabilnak mondható világpolitikai állapotot az Egyesült Államok katonai és gazdasági monopóliuma tartja fent. A stabilitáshoz nagymértékben hozzájárulnak a jelentős nemzetközi szervezetek, amelyek transznacionális szinten biztosítják a koordinációt az országok között, például az ENSZ és az IMF, amelyek tényleges nemzetközi befolyással bírnak. Ezzel szemben az 1930-as évek Népszövetsége, amelynek célja egy újabb háború megakadályozása volt, sokkal inkább ki volt téve a tagállamok hatalmi érdekeinek.

A napjainkban fennálló világrendnek az idejében és a következő években nagy nehézségekkel kell szembenéznie. Az amerikai pénzpiacokról a világ más pénzpiacaira, majd a reálgazdaságokra áttérjedő válság a globalizált világ gazdaság miatt a fejlett világ egészét érinti. A gazdasági válság miatt szűkülő piacokon kiéleződő gazdasági verseny, az autó és építőipar világszintű visszaesése, a nemzetközi bankok likviditásp problémái, a lassuló,

recesszióba forduló nemzetgazdaságok mind a következő évek fő problémái lesznek. A gazdasági rendszer gyengesége azonban társadalmi, politikai, szociális problémák sorát hozza felszínre, akár teljes térségek is destabilizálódhatnak a válság hatására. Ezeknek a súlyos, és komplex problémáknak a leküzdésére tett lépések sikeressége meg fogja mutatni, hogy mennyire stabil napjaink világrendje.

**GOCS RÉKA, PAPP GÁBOR, ZSIGÓ LEVENTE,
KÁDÁR ANDRÁS, VÁRI ISTVÁN**

A davosi világgazdasági fórum

JOSEPH E. STIGLITZ: WORLD ECONOMIC FORUM –
DAVOS

TARANAKI DAILY NEWS, 2009. FEBRUÁR 9

Joseph E. Stiglitz, a Columbia Egyetem Nobel-díjas professzora a davosi világgazdasági fórumon történekről tett közzé rövid, áttekintő jellegű cikket, amelyben megállapítja, hogy a világgazdaság jelen állapota az eddigi fejlődési pályából következtethetőtől jelentősen eltér, és ennek feltételezett okaira is rávilágít.

A közelmúltban lezajlott, évente megrendezett davosi világgazdasági fórum (WEF) a korábbi szokásos eredményektől eltérő konklúzióval zárult. Korábban a világ meghatározó politikai, gazdasági vezetői és egyes nagyhatású értelmiségiek a konferencia története során újra és újra megállapították, hogy a globalizáció, a technikai haladás és a piacok liberalizációja viszi előre a világot, hangot adva a fennálló világrendbe fektetett bizalmuknak és optimizmusuknak. A 2009. évi találkozó hangulata sokkal borúsabb volt, mint az azt megelőzőké. Szélsőségesen negatív jövőkép fogalmazódott meg

a résztvevőkben. Még az IMF által készített előrejelzést is optimistának tartották, amely a második világháború utáni korszak legalacsonyabb növekedését prognosztizálja.

A fennálló helyzet kialakulását sok tényező idézte elő, de a konferencia résztvevőinek túlnyomó többsége az önszabályozó piacok elvének elfogadását tartotta a krízis fő okozójának. A *hatékony piacok* korábban axiómának tekintett elmélete megdőlni látszik. A pénz- és tőkepiacok „törvényszerűségeiről” alkotott kép eltűnése számos kérdést felvet. Az inflációs célok túlhangsúlyozása, és minden más tényező fölé rendelése elterelte a figyelmet számos hasonlóan fontos kérdésről. A világ valamennyi jegybankjának elsődleges célja az árstabilitás fenntartása (egyres országok mellérendelik a magas foglalkoztatás fenntartását is). Kétségtelen, hogy az árszínvonal nem megfelelő alakulása súlyos makrogazdasági problémákhoz vezethet, de számos tényező létezik, amelyek az inflációval legalább egyenlő fontosságúként kezelendők. Az eddig biztosnak vélt kiindulópont, az infláció leszorításának primátusa egyre gyengébb alapokon nyugszik.

Nyitott még a *domináns gazdasági világrend* kérdése. Kérdés az is, mennyire lesz tartós az a tendencia, hogy az Egyesült Államok kormányzata a válságra reagálva az Európában elterjedt szociális piacgazdaságok elveit és gyakorlatát kezdte alkalmazni az angolszász modell helyett. Ezzel a kérdéskörrel szorosan összefügg az állam és piac viszonyának meghatározása. A piaci mechanizmusok és az önszabályzás hatékonyságát valló liberális gazdasági irányzat – amelynek az angolszász országok korábban fő ideológusai és képviselői voltak – az állam és a magángazdaság éles elkülönítésére épül. Sokkal kevesebb befolyást enged a központi gazdaságpolitika számára, mint

a szociális piacgazdasági modellt, amely az állam aktív szerepvállalására és szabályozó tevékenységére épít. Jelenleg a gazdaságba elképesztő mennyiségű állami forrás áramlik. A befektetési bankok refinanszírozása, csőd szélén álló iparvállalatok és biztosítótársaságok szubvencionálása, elsőbbségi részvények vásárlása a központi költségvetés forrásaiból és a rengeteg gazdaságélénkítő program mind az állam és a piac összefonódását, sőt a gazdaság politikai függését mutatják. Meglepő módon az Egyesült Államok jár az élen az ilyen jellegű gazdaságpolitikai intézkedések terén. Kérdés, hogy itt valamiféle paradigmaváltásról van-e szó, és a keynesi hagyományokon alapuló jóléti modell bizonyul sikeresebbnek a jelenlegi krízis kezelésében és a válság utáni gazdasági rendszer stabilitásának fenntartásában, ezáltal felszámolva a piacentrikus angolszász modell létjogosultságát, vagy a válság jelenlegi szakaszában ugyan elengedhetetlen – a további problémák megelőzése érdekében – az állami keresletnövelés, támogatások folyósítása és egyéb központi intervenciók, de mihelyst helyreáll az egyensúly, megfigyelhető lesz-e a visszatérés a liberális modellhez.

Elképzelhető, hogy az állam és a piac viszonya még inkább megváltozik. Mind a két meghatározó gazdaságpolitikai irányzat (angolszász, európai) – számos nézetbeli különbsége ellenére – eddig megegyeztek a köz- és magántulajdon viszonylag éles elkülönítésében. A fiskális politika és az állami redisztribúció olyan szintű alkalmazására törekedtek, ami még nem változtatja meg jelentősen a piacon kialakult viszonyokat. Az állam gazdasági szerepvállalásának ilyen mértékű növekedésével elkerülhetetlenné válik a piac mesterséges – szándékos vagy akaratlan – befolyásolása. A központi kormányzatok bajba jutott vállalko-

zások megsegítésére hitelnyújtás helyett egyre több esetben alkalmazzák azt a módszert, hogy nagy mennyiségben vásárolják fel az adott cég tőkeemelés során kibocsátott törzs- vagy elsőbbségi részvényeit, és ezáltal tulajdonosi pozícióba kerülnek. Az állam által nyújtott hitelekre pedig az a jellemző, hogy csak bizonyos jogosítványok megadása mellett történhet a folyósítás. Általában megkövetelik a jogot, hogy bizonyos állami szervek megfigyelési jogkörrel képviselőket delegáljanak a vállalat igazgatótanácsába a hitel visszafizetéséig.

Az állami források ilyen mértékű becsatornázása a gazdaságba etikai kérdéseket is felvet. A piacgazdaság logikája szerint a válságok szükséges tényezők. A kontraciklikus gazdaságpolitika ugyan ritkábbá teheti a válságok előfordulását, de nem küszöbölheti ki azokat a rendszerből. Az életképtelennek bizonyuló vállalkozások szelektálódnak, és csak azok működhetnek tovább, amelyek képesek megfelelni a változó körülményeknek. Felmerül a kérdés, hogy szükséges-e megmenteni az alkalmazkodni képtelen vállalatokat a csődtől csak azért, mert emblemikus elemei egy ország gazdaságának. Helyes-e a piac által diktált kritériumoknak nyilvánvalóan nem megfelelő vállalatok működésének további erőltetése, mintegy lélegeztető gépen tartva őket, ezzel elvonva a forrásokat a gazdaság más, nagyobb növekedési potenciállal rendelkező szektoraitól. A pénzügyi intézetek esetében kissé más a helyzet, de ott is felmerül egy fontos kérdés. Tény, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer meghatározó tagjainak bedőlése egy olyan láncreakciót indítana el, amely beláthatatlan következményekhez vezetne, de a logika, ami alapján kiválasztásra kerülnek a „megmentendő” és a „nem megmentendő” pénzügyi intézetek, nem világos. Gondoljunk csak az AIG és a

Lehman Brothers esetére. Az AIG az amerikai gazdaság történetében eddig példátlan deficitet produkált 2008 negyedik negyedében, és már több ízben is részesült komoly állami támogatásban, viszont a Lehman 2008-as összeomlását nem akadályozta meg a kormányzat.

A helyzetet tovább rontja, hogy az IMF magasabb kamatlábak meghatározását és több megtakarítást sürget. Ennek folyamányaként jelentős tőkekivonás történik a fejlődő országokból: a fejlett államok bankjai visszafogják a „feltörekvők” hitelezését. Számos közgazdász a válság megoldásának kulcsát nem a keresletnövelésben, hanem a megtakarítások állományának felduzzasztásában látja. Például *Kenneth Rogoff*, a Nemzetközi Valutaalap korábbi vezető közgazdásza már több ízben bocsátkozott vitába e kérdéskörben az ellentétes véleményt képviselő *Joseph Stiglitz*-cel.

A válság alapvető kérdéseket vet fel a globalizációval kapcsolatban is. Az Amerika által generált krízis gyors terjedését a globális gazdasági rendszer sajátosságai idézték elő. Félő, hogy a globalizációs tendenciák lassulása, a válságkezelés protekcionista módjának alkalmazása súlyos következményeket okoz a világ-gazdaságban, és ez a fejlődő országokat érinti majd a legérzékenyebben. A korábbi piacliberalizációs hullám megtorpan, és helyette a protekcionista eszközök kerülhetnek előtérbe, amelyek alkalmazásában a fejlődők nem vehetik fel a versenyt a fejlett országokkal (főleg az Egyesült Államokkal nem, ahol már ezt a tendenciát alátámasztó jogszabályok is születtek). Az általuk biztosított állami garanciák és szubvenciók értéke meg sem közelíti a fejlettek által produkált szintet. Az erőviszonyok alapja az lesz, hogy melyik gazdaság mögött áll egy olyan állam, amely jelentős támogatásokat képes nyújtani.

Amerika vezetésével épült ki a liberális világgazdasági rendszer, kérdés, hogy ő lesz-e az, aki a protekcionizmus csapdájába viszi a világot.

GICZI SOMA

A szegénység küszöbén

ON THE POVERTY LINE

THE ECONOMIST, 2008. MÁJUS 22.

A Világbank 2007 decemberében közölte a történelem legnagyobb ár-összehasonlító programjának eredményeit. Szakértők összesen 146 országban hasonlították össze több mint 1000 árucikk árát, az 500 grammos durumtésztától a női cipőig. Ez a hatalmas vállalkozás lehetővé tette a bank számára, hogy összehasonlítsa az országok vásárlóerejét 2005-ben, ami nem kevés meglepetéssel is szolgált. Például Kínában, az előzetes becslésekkel ellentétben, az árak sokkal magasabbnak bizonyultak, ami annyit jelent, hogy a 18,4 billió jüanos (akkori piaci valuta-árfolyamon 2,2 billió dolláros) kínai nemzeti jövedelemből kevesebbet tudtak vásárolni az ország lakói, mint azt korábban gondolták. Reálértékben így a kínai gazdaság egy csapásra 40 százalékkal zsugorodott.

Sok kutatót foglalkoztat az a kérdés, hogy mindez hogyan befolyásolja a Világbank által közölt szegénységi adatokat. A bank abszolút szegénységi küszöbe, a közismert „napi egy dollár” értelmében az számít szegénynek, akinek napi fogyasztása nem éri el az 1 dollárt (vagyis egész pontosan 1,08 dollárt), 1993-as vásárlóerő-paritáson. Ennek alapján 2004-ben 969 millió ember élt abszolút szegénységben, számuk 1990 óta pedig több mint 270 millióval csökkent. A világ Kínának köszönhette ezt a fejlődést, mivel ott a szegények száma 250 millióval

esett 1990 és 2004 között. Ha viszont a kínai gazdaság 40 százalékkal kisebb, mint feltételezték, akkor a szegények száma ennek megfelelően magasabb kell, hogy legyen. *Surjit Bhalla*, az Oxus Investments munkatársa arra következtetett, hogy Kínában a szegények száma több mint 300 millióval fog emelkedni emiatt. Rosszindulatúan megvádolta a Világbank statisztikusait, hogy összeesküdtek a szegénységi küszöb emeléséért annak érdekében, hogy a bank létének szükségességét igazolják.

A „napi egy dollár”, mint a nyomor definíciója 1990-ben debütált a Világbank egyik jelentésében. Nagyrészt a bank egyik kutatójának, *Martin Ravallionnak* és két szerzőtársának volt a találmánya, akik felfedezték, hogy fél tucat fejlődő ország szegénységi küszöbe e szint körül mozgott. Ravallion és két kollégája, *Shaohua Chen* és *Prem Sangraula* a közelmúltban kiadott két tanulmányukban felülvizsgálták a „napi egy dollár” teóriát a Világbank vásárlóerőre vonatkozó új becsléseinek fényében. Ezenkívül új értéket is becsültek Kína szegényeire vonatkozóan. Az amerikai inflációnak köszönhetően az 1993-as 1,08 dollár 1,45 dollárnak feleltethető meg 2005-ös áron. Ravallion és szerzőtársai azonban, ahelyett, hogy a szegénységi küszöb új szintre emelését ajánlották volna, inkább egy másik megoldást választottak – megismételték a két évtizeddel korábbi vizsgálatot. Ezt az is indokolta, hogy ezúttal sokkal jobb minőségű és bőségesebb adatok álltak rendelkezésükre, mint korábban. Összegyűjtötték 75 ország nemzeti szegénységi küszöbét, Szenegál meglehetősen szigorú, napi 0,63 dolláros szintjétől Uruguay nagyvonalúbb, napi 9 dollár feletti szintjéig. Ebből a gyűjteményből kiválasztották a 15 legalacsonyabb küszöböt (Nepálét, Tádzsikisztánét és a Szaharától délre fekvő 13 afrikai

országét), majd azt átlagolták. Az eredményként megkapott adatot, a napi 1,25 dollárt javasolják az új nemzetközi szegénységi küszöbnek.

Felmerül a kérdés, hogy miért épp ez a 15 ország? A válasz részben filozofikus, részben pedig gyakorlati. A legtöbb fejlődő ország azért állít fel szegénységi küszöböt, hogy képet kapjanak az abszolút nélkülözésben élők számáról. A küszöb feladata az lenne, hogy jelezze azt a minimális szintet, ami a táplálkozáshoz, ruházódáshoz és lakhatáshoz nélkülözhetetlen. Zambiában például az abszolút szegénységi küszöb akkora összeget jelent, amiből egy ember tud vásárolni magának napi három tányér nshimat (egyfajta helyi zabkása), egy édesburgonyát, néhány kanál olajat, egy marék földimogyorót, néhány teáskanálnyi cukrot, továbbá hetente kétszer egy banánt és egy csirkét. A szerzők érvelése szerint azonban az elmúlt években a szegénység egy másik értelmezése lopakodott be a szegény országok köztudatába. Inkább az kezd számítani, hogy az ember a honfitársaihoz képest szegény-e; meg tud-e jelenni nyilvánosan szégyen nélkül, ahogy *Adam Smith* is írta. A nélkülözés ilyen relatív értelmezése azokra az országokra jellemző, ahol az emberek átlagos napi fogyasztása 1,95 dollár fölé emelkedett. Ezen a szinten túl a napi fogyasztás 1 dollárral történő emelkedése átlagosan 0,33 dollárral emeli a szegénységi küszöböt. Így a szerzők az abszolút szegénységi küszöböt ezen határ alatti 15 országra alapozzák.

Hány ember nyomorog a világon az új meghatározás alapján? A szerzők nem vállalkoznak becslésere, de Kína esetében mégis megkísérelnek számokat mondani. Az új küszöb szerint Kínában 204 millióan éltek szegénységben 2005-ben, ami 130 millióval több, mint amit korábban feltételeztek. Ez kétségtelenül

rossz hír. A jó hír viszont az, hogy Kína szegénység elleni küzdelme nem kevésbé lenyűgöző, mint azt korábban hitték. Ravallion és Chen új küszöbe szerint Kínában a szegények száma majdnem 407 millióval esett 1990 és 2004 között, szemben a korábban becsült majdnem 250 milliós adathoz képest.

Kína gazdasági helyzete tehát némileg más, mint gondoltuk, de a fejlődés iránya ugyanaz. Ebből következik a legfontosabb tanulság. Gyakorlatilag mindegy, hogy hol húzzák meg a szegénységi küszöböt, sokkal inkább a változás iránya az, ami számít. Praktikus okoknál fogva a

nemzeti döntéshozók mindig többet fognak törődni saját nemzeti szegénységi küszöbjeikkel, mint a Világbank standardjával. A „napi egy dollár” sokkal inkább kampányeszköz, mint politikai irányelv. Szlogenként a „napi 1,25 dollárnak” valahogyan nincs meg a hangzása. Talán sokkal szerencsésebb lenne meghagyni a szegénységi küszöböt a napi 1 dolláros szinten (végülis a szerzők mintájában 10 ország esetében is ez érvényesült), ugyanis 25 centet hozzáadva a mutató hatásossága (és üzenete) jelentősen csökkenhet.

SIMORODIK EMESE

POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRATSZEMLE

A Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézete hallgatók bevonásával rendszeresen szemlézi a politikatudomány fontosabb nemzetközi sajtótermékeit. Folyóiratunk korábbi számaiban már közöltünk néhányat e kezdeményezés eredményeiből, most ezt kívánjuk folytatni.

Dušan Drbohlav-Eva Janská:
Illegal Economic and Transit Migration
in the Czech Republic:
A Study of Individual Migrants' Behaviour
 EUROPE-ASIA STUDIES 61(1), 2009.

A cikkben a szerzők az illegális bevándorlás és munkavállalás csehországi jelenségeivel foglalkoznak, különös hangsúlyt helyezve az illegális kereskedelemre és csempészetre. 63 bevándorlóval készült interjú alapján megállapítják, hogy a cseh helyzet nem különbözik a tőle nyugatabbra fekvő célországokétól.

A mintából 2 csoport különíthető el. Az egyik a kelet-közép-európai feketemunkások csoportja, akik gazdasági célból érkeztek, a másik pedig az átutazó ázsiaiak és afrikaiak csoportja. Az előbbi tagjai általában középfokú végzettséggel, míg az utóbbiak legtöbbször alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Az embercsempészet során a bevándorlók gyakran függésbe kerülnek egy úgynevezett „klienstől”, aki az ország területére juttatja őket, és munkát kerít nekik, de ez sokszor kényszermunkává alakul át.

A feketemunkások kizsákmányolása különböző formákban jelenik meg. Az egészen brutálistól a humánusig bezárólag. Ez például gyakran nagyon kevés pénzt, vagy akár ingyenmunkát jelent. De a megkérdezettek közül sokan sikeresen tudtak „klienst” váltani, ha az nem megfelelően viselkedett.

A bevándorlók lakáskörülményei sokfélék Csehországban. A hajléktalanoktól

kezdve a munkásszállón lakókon át a lakásbérlelőig minden típus előfordul közöttük. Rossz minőségű szállásokon leggyakrabban a függésben lévő bevándorlók élnek.

A vizsgált csoport mind a bűnbandának, mind pedig a hivatali korrupciónak ki van szolgáltatva. A válaszadók szerint az állami alkalmazottak (leggyakrabban rendőrök) a megvesztegethetőség látszatát keltik, sőt, sokszor egyenesen követelik a pénzt. A leginkább kiszolgáltatott helyzetben akkor vannak, amikor az illegális munkavállalók papírok nélkül lépik át a határt rokonaik meglátogatása miatt és akkor is, amikor pénzt utalnak hazájukba.

Az átutazó bevándorlók leginkább abban különböznek a feketemunkásoktól, hogy a céljuk az, hogy amilyen hamar csak lehet, elhagyják Csehországot egy fejlettebb EU ország felé. A legjellemzőbb célországok Olaszország, Franciaország és Németország, ahol már saját etnikai kisebbségeik várják őket. Gyakran a közvetítők fogságába kerülnek és felkészületlenül érik őket az európai életkörülmények és az adminisztratív rendszer is. Az emigráció tipikus motivációs tényezői: etnikai-vallási konfliktusok, politikai nézet miatti üldöztetés, női diszkrimináció, előre eldöntött házasság, adósság, bűncselekmény miatti felelősségre vonás elkerülése és néhány esetben szimplán kalandvágy.

Egy lehetséges magyarázata annak, hogy Csehországon keresztül szeretné-

nek továbbjutni az, hogy viszonylag könnyen kaphatnak vízumot. A hivatalos ügyeket és az utazást „közvetítők” szervezik. Sok bevándorló menedékjogi státuszért folyamodik. A további terveik sokféle irányt vehetnek. Sokan továbbállnak nyugatra; mások visszakerülnek oda, ahonnan indultak; megint mások hálásak, ha Csehországban maradhatnak. A legtöbben legálisan érkeznek az országba, a lengyel-cseh határon keresztül, turistavízummal. Mivel ez nem jogosítja fel őket munkára, illegális gazdasági tevékenységbe kell fogniuk.

Sok tekintetben a helyzet az illegális bevándorlás kérdésében Csehországban hasonló a hagyományosan célponti országokhoz képest, habár úgy látszik, hogy ide könnyebb bejutni és a feketemunkát is jobban tolerálják a munkaadók és a cseh lakosság többsége is.

SASVÁRI SZABOLCS TAMÁS

Pierre Hassner:
Russia's Transition to Autocracy
 JOURNAL OF DEMOCRACY 19(2), 2008.

Pierre Hassner, a párizsi CERI (Centre d'Etudes et de Recherches Internationales) nyugalmazott kutatási igazgatója a mai orosz politikát tárgyaló munkájában három fő veszélyforrást azonosít: a gazdasági, kulturális és politikai determinizmust. A nemrég államfőből miniszterelnökké avansált Vlagyimir Putyint állítja a középpontba cikkében, azonban nem esik abba a hibába, hogy az orosz politika megváltozásának egyedüli előidézőjét láttassa benne.

Az orosz központi hatalom autokratizálódásának (keményebb fellépés a belső ellenzék ellen; a sajtószabadság korlátozása; romló viszony az egykori szatellitállamokkal és a Nyugattal) okát – Hassner

szerint – egyértelműen a Szovjetunió felbomlása utáni bő másfél évtized orosz kül- és belpolitikai csalódásaiban kell keresni.

A demokratizálódás első félresiklása a cikkíró szerint Jelcin elnök 1993-as parlament elleni fellépése volt, amelyet követett az 1996-os, manipulált választási sikere, az oligarchák felemelkedése, végül a központi hatalom teljes elerőtlenedése. Jelcin elnöksége tette lehetővé Putyin hatalomra kerülése utáni intézkedéseit. Ezek első körben a központi hatalom tekintélyének helyreállítását célozták, ezután csaptak át a demokratikus intézmények kiüresítésére, azzal az igénnyel (vagy inkább ürüggyel), hogy Oroszországnak joga van saját, „szuverén demokráciát” felépíteni – a rendkívül népszerű elnök erős hatalmi pozíciójára és a pluralizmus elutasítására alapozva. Megszületett tehát a Putyin-féle „virtuális demokrácia”.

Azonban ez az új rendszer sok jegyében a fasizmust idézi: a rajta kívüli belpolitikai hatalmi csoportok el nem tűrésével, a Putyin körül formálódó személyi kultusszal, a politikai célt szolgáló ifjúsági szervezetek felállításával, illetve az egyre erősödő idegengyűlölettel. Az is a demokráciától való távolodást mutatja, hogy Putyin a cári Oroszországgal és a Szovjetunióval fennálló folytonosságot is vállalja, továbbá, hogy az orosz államfő (ma már miniszterelnök) és Sztálin rendkívül népszerű a jelenlegi orosz lakosság körében, ellentétben az orosz demokratizálódást elindító Gorbacsovval és Jelcinnel.

Külpolitikájában 2003-ig erős együttműködő készség jellemezte Putyint, ami Hassner szerint két ok miatt változott meg radikálisan. Az első Oroszország energia-hordozóira alapozott külpolitikai térnyerése, miközben az Egyesült Államok kudarcot vallott Irakban, az EU pedig belső megosztottságáról tett tanúbizonyságot (az uniós alkotmány bukása). A második ok pedig Putyin hatalmának megerősö-

dése a külső veszélyekkel való fenyegetőzés folytán. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni Hassner szerint azokat a megaláztatásokat, amelyek az orosz társadalmat érték a posztindusztriális modellbe való áttérés folytán, illetve vezetőinek neoimperialista ambícióit sem.

Előbbi sokban összefügg a Weimarszindrómával: egy birodalmi keret elvesztése után nem éppen szerencsés megkísérelni a demokratikus átmenetet, mint ahogy azt a Harmadik Birodalom megszületése mutatja. Tovább erősíti az analógiát a gazdasági válság szerepe mindkét esetben. Egy birodalmi kereteit elvesztett országnak három lehetősége van: alkalmazkodik az új helyzethez; megpróbálja visszaállítani régi státuszát; valamint, hogy megpróbálja elhítenni a világgal birodalmi voltát. Vlagyimir Putyin a harmadik megoldást választotta: a „virtuális demokrácia” mellé felépített egy „virtuális birodalmat”. Mindezt Hassner szerint az indukálta, hogy Oroszország nem kapta meg a demokratizálódás helyi elindítóit által áhított társszerepet a Nyugat és Európa vezetésében. Sőt, rovására ment végbe a NATO bővítése is a balti országok felvételével. Ezzel a lépéssel a Nyugat betört Oroszország érdekszférájába, „elragadta” tőle egykori szatellitországait.

Az orosz társadalom és a vezető körök csalódottsága együttesen eredményezhette az igényt az ország politikai súlyának növelésére, amihez a birodalmi keret (vagy legalábbis annak mímélése) a legjobb eszköz. Birodalmat építeni azonban a gyerekcipőben járó, működési gondokkal és központi hatalmi deficittel küzdő orosz demokrácia keretei között lehetetlen lett volna. Így ezen folyamat elindításához nélkülözhetetlen volt elindulni az autokrácia felé.

Putyin újabban országa energiahordozóira támaszkodva még hihetőbbé

tudja tenni Oroszország birodalmi voltát, ezt hangsúlyozandó, gyakran akkor is különvéleményt képvisel az Egyesült Államokkal szemben, amikor érdekellentét nem áll fenn közöttük (például az iráni atomfegyver kérdésében). Az Egyesült Államok ellensúlyozását szolgálja Oroszország Kínához való közeledése is, ennek révén hatékonyan tudják akadályozni az USA fellépését az emberi jogokért, a komolyabb nemzetközi konfliktusokban pedig a közvetítői szerep igénylésével léphetnek fel.

A putyini politika belföldi megítélése ellentmondásos: az orosz társadalom nagy része elítéli az emberi jogok megsértését, és elvben a liberális demokrácia pártján áll, azonban hálás Putyinnak az ország külpolitikai pozícióinak megerősítéséért. És bár a nacionalizmus és a birodalmi gondolkodásmód kizárná egymást, a mai Oroszországban a kettő egybefonódik egyfajta „általános idegengyűlöletben.”

Bár Hassner elvben nem zárja ki a jelenlegi, tekintélyelvű kormányzás fennmaradását az országban, azonban úgy véli, hogy az orosz politikai rendszer hosszú távon vagy a „nacionalista fasizmus új formái”, vagy valamiféle demokratikus forma felé fog elmozdulni, mivel Putyin tartósan nem fogja tudni kézben tartani a gyeplőt.

ILLÉS GÁBOR

William Julius Wilson: The Political and Economic Forces Shaping Concentrated Poverty

POLITICAL SCIENCE QUATERLY 123(49), 2008.

William Julius Wilson arra keresi a választ írásában, hogy mik azok a hatások, amelyek befolyással voltak az amerikai nagyvárosok központjában található gettók kialakulására, a szegénység ilyen fajta

koncentrálódására. Kutatásának részét képezi, hogy a gazdaságot is érintő kormányzati intézkedések hogyan hatottak a faji diszkrimináció súlyosbodására ezeken a területeken.

Az elmúlt években a média figyelmét a téma elkerülte, egészen a Katrina hurrikán 2005-ös New Orleans-i támadásáig. A katasztrófa után feltűnően megnőtt az érdeklődés a belvárosi gettók kutatása iránt. Az esemény rávilágított arra, hogy a népszerű amerikai hipotézis, miszerint „mindenki maga felelős a saját sorsa alakulásáért, és az esetleges rossz életkörülményeket a legtöbbször az emberek szinte csak maguknak köszönhetik” nem minden esetben helytálló.

A XX. század során két migrációs hullám zajlott le az USA-ban. Az első az 1929-ben kezdődő gazdasági világválságig tartott, míg a második az 1970-es években volt megfigyelhető. Mindkét alkalommal az ország déli határai felől vándoroltak be többségben azok az afro-amerikaiak, mexikóiak, indiánok stb., akik úgy gondolták, kilátástalan anyagi körülményeiken már csak az ország nyugati, illetve keleti partvidékein található nagyvárosokban tudnak változtatni. Ebből természetesen következett a népsűrűség változása, a városlakók számának növekedése. A szegényebb, zömmel kisebbségek alkotta csoportok a belvárosok romló életkörülményei között ragadtak, míg a gazdagabb, jórészt fehér családok a csendesebb, egészségesebb külvárosokba, agglomerációkba költöztek.

A folyamat kialakulásának okait vizsgálva Wilson arra keresi a választ, hogy a szabályozások hogyan hatottak a különbségek kiéleződésére. (Így például, hogy kormányzati szinten milyen formában, mely területeken ösztönzik az ingatlanvásárlásokat, fejlesztik az infrastruktúrát, teremtenek munkahelyeket.) Úgy vélte, azzal hogy a kormányok nem segítették a

rosszabb anyagi körülmények között élőket, főként az afro-amerikai származású lakosok életét nehezítették meg. Bár a jogszabályok, valamint az 1970-es évektől, különböző tüntetések által kiváltott kormányzati intézkedések alapvetően nem tartalmaznak faji alapú megkülönböztetést, ha azonban valaki tisztában van az akkori városi viszonyokkal, könnyedén kikövetkeztetheti, mi is volt a döntéshozók valóságos célja ezekkel az intézkedésekkel.

A kormányzati szabályozás hatására a belvárosi életkörülmények folyamatos romlása volt megfigyelhető. Sokszor már eleve úgy építették ki az úthálózatokat, hogy egyrészt az egyfajta határként szolgált a feketék és fehérek lakta területek között, másrészt, hogy segítségükkel a fehérek könnyebben közelíthessék meg külvárosi kerületekben lévő magánházaikat. Utóbbi lehetőséggel a rosszabb anyagi körülmények között élő feketék nem tudtak élni.

Wilson a lakásvásárlásokban, -építésekben, azok elhelyezkedésében és jellegében is komoly befolyásoló tényezőt látott. A bevándorlási hullám végén a nagyobb városok centrumában zsúfoltság alakult ki. Azok az amerikaiak, akik megtehették, a már megépített úthálózatokat kihasználva kijebbe költöztek a szmogból, zajból és tömegből. Rövidesen számtalan középosztálybeli család követte példájukat – nem mellékesen pedig egyre több vállalat települt külvárosi kerületekbe. Ezt hívhatjuk egyfajta „természetes” szegregációnak; a fehérek és feketék lakta területek egymástól jól elkülöníthetővé váltak. New Yorkban, Pennsylvaniában, New Jerseyben, olyan egységes séma alapján felhúzott házak épültek, amelyekbe szinte kizárólag fehérek költöztek be. A belvárosok házainak felújítása, vagy esetleg új épületek létesítése csak később merült fel a kormányprogramokban.

A külvárosi kerületekben élő fehérek számos közvetett eszközzel igyekeztek távol tartani maguktól a „betolakodókat”. Mivel jellemző volt, hogy a szegényebb rétegek között kiemelkedő a feketék létszáma, a jogszabályokban a jövedelemre vonatkozó határok felállítása elég biztosítékot jelentett a külvárosokban lakó középosztálybeli fehérek számára a kisebbségekkel szemben. Az 1949-es Housing Act ratifikálását követően megkezdődhetett az új ingatlanok építése a belvárosi kerületekben is. Azonban mivel tudták, hogy ezeket az épületeket elsősorban az alacsony jövedelemmel rendelkezők vásárolják, nem törekedtek arra, hogy megfelelő körülményeket biztosítsanak a jövőbeli beköltözők számára. Azzal a később megszülető határozattal pedig, amely arról rendelkezett, hogy egy bizonyos jövedelmi plafon elérését követően nem vehetők igénybe a lakások, eleve meghatározták a jövőbeni életkörülményeik színvonalát.

A huszadik század végén bekövetkezett technikai fejlődés végképp ellehetetlenítette a főként fizikai munkából élő családok helyzetét. Azáltal, hogy az új generáció anyagi, családi és lakókörülményeiből kifolyólag nem részesült megfelelő oktatásban, nem tudta felvenni a versenyt a technikai újítás ismerete terén jobb módú kortársaival, s így könnyen munka nélkül maradt. A kétkezi munkát igénylő gyáraknak nem érte meg amerikai belvárosokba települni. Inkább az adózás és a munkaerő szempontjából jóval olcsóbb fejlődő országok felé vették az útjukat. Ezzel szemben a többi vállalat a képzetesebb munkavállalók közelébe, a szuburbanizációs területekre költözött.

A folyamatokra csak ráerősítettek az 1980-ban hatalomra jutott Reagan-féle adminisztráció, és az utána követő konzervatív kormányok alatt végbement változások. Az erre az időszakra eső gaz-

daságpolitikai programok közös és kiemelkedően fontos eleme volt a kiadás-csökkentés, amelynek során szinte minden állami támogatást megvontak a városok belső területeitől. (Míg 1977-ben az összköltségvetés 17,5 százaléka, addig 2000-ben már csak az 5,4 százaléka állt a városok irányító testületei rendelkezésére a működési költségek fedezésére.) A már amúgy is hátrányos helyzetben élők mindennapjait ezzel még inkább ellehetetlenítették. Nemcsak hogy a fejlesztéseket, de az alapvető szolgáltatások finanszírozását sem engedhették meg maguknak. Így többek között nem jutott elegendő pénz sem a hulladék összegyűjtésére és elszállítására, sem a szükséges karbantartási munkálatokra. Az elmaradottabb városrészekben élő emberek egészségügyi állapota leromlott, a bűnözés jelensége általánossá vált. Egyre jobban terjedtek a romló közbiztonságról szóló híresztelések; a kilátástalanság, a szegénység csak fokozta az elégedetlenséget. Egyre többen költöztek ki a belvárosokból, de a kormányoktól továbbra sem kaptak pénzt az üzemeltető intézmények ahhoz, hogy valamilyen módon javítható legyen helyzetükön. George W. Bush elnöksége alatt a kiadások további csökkentésével csak tovább erősödtek az előbbi tendenciák.

Konklúzióként Wilson olyan útiterv kidolgozását javasolja, amely a belvárosok gazdasági, társadalmi problémáira, és azok lehetséges megoldásaira fókuszál. Szerinte a beruházások ösztönzésével lehetne segíteni leghatékonyabban a gettók helyzetén. Olyan körülmények megteremtését ajánlja, amelyek odavonzanák az ott élő társadalmi csoportok számára is minőségi munkát nyújtani tudó befektető cégeket. Ehhez azonban – az eddig megszokott konzervatív fiskális politikával szemben – szükség lenne arra, hogy a kormányok pénzzel támo-

gassák ezeket a területeket. Így megkezdődhetne a városrehabilitáció, valamint az új szolgáltatások kiépítése. Segítség nélkül azonban úgy tűnik, a gettóban élő családok nem fognak tudni kitörni jelenlegi hátrányos helyzetükből.

FARKAS ESZTER

**Joost Van Spanje–Wouter Van Der Brug:
The Party as Pariah: The Exclusion of Anti-
Immigration Parties and its Effect on their
Ideological Positions**

WEST EUROPEAN POLITICS 30(5), 2008.

1970 óta Európa-szerte megszorodott a „jobboldali populista”, illetve „szélsőséges jobboldali” jelzőkkel illetett pártok száma. Néhányan közülük koalíciós partnernként releváns kormányzati hatalomra tettek szert, jelentős részük azonban a politikai aréna peremterületére szorult, mivel a többségi pártok sokszor teljesen elzárkóztak (és elzárkóznak) a velük való együttműködéstől. Megbélyegzetté és a hatalomból kirekesztetté váltak, szavazótáboruk tagjait pedig más pártok csábították magukhoz. De vajon milyen hatással van az ilyesfajta megbélyegzés a bojkottált párt ideológiájának alakulására? Nem lehetséges, hogy a kirekesztés stratégiája épphogy gátolja a pártok mérséklődését, semmint elősegítené azt? *Joost Van Spanje és Wouter Van Der Brug* tanulmányukban e kérdésekre választ keresve két hipotézist állítottak fel. Első feltevésük szerint a marginalizálódott pártok éppen elszigeteltségük miatt váltak radikálisan gondolkodóvá, második premisszájuk lényege, hogy azok a szélsőségesnek ítélt pártok, amelyeket nem ért kiközösítés, idővel mérsékeltebbé váltak.

Kutatásuk során az 1989-ben, 1994-ben, 1999-ben és 2004-ben tartott európai parlamenti választások idején már az

Európai Unió tagjaként működő országok főbb szélsőjobb pártjait tanulmányozták. E pártok kiválasztásánál *Meindert Fennema* politológus definíciójára támaszkodtak, miszerint e csoportoknak nincs egy mindegyikükre jellemző, kollektív ideológiája, egyedüli közös pontjuk, hogy mindannyian ellenzik a külföldiek országukba való bevándorlását. A szerzők ezért aposztrofálják őket elemzésükben bevándorlásellenes pártokként.

A tanulmány eredménye szerint egy párt bojkottálása 40 százalékban magyarázza jobboldali radikalizmusukat. E radikalizálódás mértékét mérő, 1-től 10-ig terjedő skálán átlagosan 9,65 pontot kaptak azok a pártok, amelyekről el is határolódtak: ez 1,41 ponttal több, mint az átlagos érték, amelyet az egyenlő félként kezelt, ám szintúgy idegenellenes pártok kaptak. Igen erős korreláció figyelhető meg tehát a politikai elszigeteltség és a szélsőségesesség mértéke között. A szerzőpáros ugyanakkor leszögezi azt is, hogy a kirekesztés a legtöbb esetben csak az ellenséges politika megnyilvánulása után érhető tetten, s felhívják a figyelmet arra is, hogy egyes pártok – így például a dán Haladás Párt – maguk zárják ki a többi párttal való kollaboráció lehetőségét, izolációjukat ennél fogva ők maguk idézik elő. A cikk írói tehát megcáfolják első hipotézisüket: a szélsőségesesség nem a kirekesztettség eredménye.

Második feltevésük – vagyis, hogy a bojkott megszüntetése mérséklődést eredményez – alapja, hogy minden pártnak bizonyos mértékben kooperálnia kell ahhoz, hogy céljait elérje. Ez alól pedig a bevándorlásellenes pártok sem képeznek kivételt. Ha tehát a „címkézés” – amely önmagában a demokratikus jogok megsértését, így a szólás szabadságának korlátozását jelenti – megszűnik, és e pártok lehetőséget kapnak, hogy nézeteiket a közvélemény előtt is kifejtésük, vé-

leménynyilvánításuk a választók meggyőzése érdekében feltehetően visszafogottabbá válik. E tézist maga a kutatás is alátámasztja: azok az idegenellenes pártok, amelyeknek engedték, hogy részt vegyenek a nagypolitika színterén, ideológiájukban mérsékeltebbé váltak, míg megbélyegzett társaik továbbra is radikális követeléseket fogalmaznak meg. A tanulmány írói ezzel egyidejűleg – a Flamand Blokkot példaként felhozva –, rámutatnak arra is, hogy a megbélyegzés nem minden esetben akadályozza meg, hogy a párt nagyobb népszerűsége tegyen szert. A politikai elnyomás pedig sokszor az aktivisták erősebb szolidaritását idézi elő, s ez a radikalizmus fokozódásának kedvez.

POCSAROVSKY RÁCHEL

Michael L. Ross: Oil, Islam, and Women
 AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW 102(1),
 2008

A Közel-Keleten a helyzet változatlan, már ami a nők helyzetét és a nemek közötti egyenlőséget illeti. *Michael L. Ross* szerint ezt nem az iszlámnak kell betudni: ő az olaj szerepét véli felfedezni a háttérben. Elméletét ráadásul nem csak a muszlim országokban találja érvényesnek, hanem más államokban is. Szerinte a komoly olajbevételek révén növekednek a kormányzati transzferek és a férfiak bére, míg azon szektorokban, ahol döntően nők dolgoznak, csökken a termékek ára. Mindez egyrészt nyomás alá helyezi a női béreket, másrészt növeli a nem munkából származó bevételeiket. Így csökken a dolgozó nők száma és aránya. Ennek következménye a nők politikai képviselőinek hiánya vagy gyengülése, rosszabb esetben pedig a teljes hiánya. Így a társadalom kereteit szokatlanul

erősen a patriarchális normák határozzák meg (értsd: a nők „elnyomása”).

Az olajkitermelésről régóta tudják, hogy akadályozza a reálgazdasági fejlődést (lásd a „holland kór” hatásmechanizmust). Ennek része például az, hogy az olaj kiszorítja az egyéb feldolgozóipari árukat az exportportfolióból. Azaz ha voltak korábbi exportvezérelt iparágak, akkor azok leépülnek, illetve ha nem, akkor ki sem alakulnak.

Jellemző példa erre a textilipar. A férfiak ugyanis az olajiparnak köszönhetően többet keresnek, ami fölhajtja az árat a gazdaságban. Az alacsony hozzáadott értékkel rendelkező és rugalmas textilipar ekkor kénytelen továbbállni, mert nem tud, és nem is akar annyi bért kifizetni az általa foglalkoztatott nőknek, mint amennyi az adott ország árszínvonalához megfelelő lenne. Ráadásul a legtöbb államban, ahol komoly olajbevételekre tesznek szert, a jövedelmi transzferek nőnek, így a nők még kevésbé érdekeltek abban, hogy dolgozzanak. Végző soron ez ahhoz vezet, hogy kevesebb nő dolgozik, és több marad otthon, a hagyományos szerepekben. Ennek következtében kevés az esély arra, hogy kialakul a nők politikai képviselői és fennmarad a magas termékenység.

A szerző több adatot használ föl modelljéhez, és azt találja, hogy komoly korreláció van a társadalom nemi szerepeinek alakulása és az olajbevételek között. Minél több az olaj- és gázbevétel, annál kevesebb nő dolgozik a mezőgazdaságon kívül – ami pedig az „emancipáció” forrása. A fenti összefüggés a nők szavazati jogára és parlamenti arányára is érvényes: minél több a bevétel, annál később adják meg a szavazati jogot nekik, és annál alacsonyabb a női képviselők aránya.

LAKATOS GERGŐ

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA EREDMÉNYEI
 2008–2009 tanév

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Török Áron	A mangalica reneszánsza Egy őshonos magyar sertésfajta helye a modern világban	Agrárközgazdasági	I. díj
Bardóczky Veronika	Marketing és szakoktatás a magyar ló piacon - kritikus szemmel	Agrárközgazdasági	II. díj
Eszlári Nikolett, Tolcsvai Tibor	Genetikailag módosított növények - "Biológiai pokolgépek" vagy csúcstechnológia?	Agrárközgazdasági	III. díj
Kalló Viktor József, Versits Tímea	Az online póker, mint új üzleti modell	E-business	I. díj
Sz. Kis Zoltán	Üzleti modellek a sorozatok internetes terjesztésében	E-business	I. díj
Hürkecz Judit, Oláh Zsófia	On-line pénzüpi platformok Magyarországon	E-business	III. díj
Siegler Bálint	Új internetes üzleti modellek és a weblapok közötti szinergiák	E-business	III. díj
Lakatos Gergely Zoltán	Az interneten történő bankkártyás fizetések kockázatai az online boltok szemszögéből - a CHARGEBACK	E-business	Különdíj
Andzsans-Balogh Kornél	Az Európai Unió gázpolitikájának létrehozásának szükségességéről az új energia- és klímapolitika dimenziójában	Európa	I. díj
Baranyi Márton	Az EU közös energiapolitikájának megvalósulási feltételei	Európa	II. díj
Venyige Róbert	Az Észak-Alföldi régió gazdasági adottságai és lehetőségei a közlekedésfejlesztés tükrében	Európa	III. díj
Abelovszky Tamás	Nagyvasúti vontatójármű-gyártás a Ganz gyárban	Gazdaság- és társadalomtörténeti	I. díj
Lovász Judit Ibolya	Szociálpolitika a XX. század első felében	Gazdaság- és társadalomtörténeti	II. díj
Pintér András	-2,3százalék, avagy kik és hogyan döntenek el, hogy mekkora legyen a növekedés üteme	Gazdaság- és társadalomtörténeti	II. díj
Bednay Dezső	Stabil halmazok hozzárendelési és lóvásár-játékokban	Gazdaságelemzés és gazdaságmodellezés	I. díj
Szabó Lajos Tamás	Az elnöki elfogadottság elemzése avagy a politikai modellezés lehetőségeiről	Gazdaságelemzés és gazdaságmodellezés	I. díj
Pál Jenő	Dinamikus programozás: elmélet és numerikus eljárások	Gazdaságelemzés és gazdaságmodellezés	II. díj
Sali András	Látens változójú Markov-lánc-modell inhomogén időbeli átmenetek leírására	Gazdaságelemzés és gazdaságmodellezés	II. díj
Simonovits Gábor	Elég csak megöntözni? - A modernizációs hipotézis tesztelése IV módszerrel	Gazdaságelemzés és gazdaságmodellezés	III. díj
Módos Dániel	Adózási magatartás gazdaságpszichológiai megközelítése	Gazdasági rendszerek, intézmények, szabályozás	I. díj
Herczeg András	Biztosított energiaáramlás? - hosszú távú szerződések az energiaszektorban	Gazdasági rendszerek, intézmények, szabályozás	II. díj
Gál Anita	A Rákosi- rendszer működése és az 1956-os forradalom kitörésének okai a közösségi döntések elméletének tükrében	Gazdasági rendszerek, intézmények, szabályozás	III. díj

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Motyovszki Gergő	Kell-e a jegybankoknak az eszközárak alakulására reagálniuk? - A monetáris politika szerepe a subprime válság kialakulásában	Gazdaságpolitika	I. díj
Herbák Ágnes Ildikó	Az ingatlanadó és az ingatlan-értéknövekedési adó jóléti értékelése	Gazdaságpolitika	II. díj
Hum Antal, Seres Gyula	Explaining a Financial Crisis - a Third-Generation Approach	Gazdaságpolitika	III. díj
Janzsó Dóra, Kontra Veronika	A leadership mint szervezeti megtartó erő	HR és szervezetfejlesztés	I. díj
Rózsás Tímea	Kulturális malacpersely - Befolyásolja-e a lakosság megtakarításait a kulturális háttér?	HR és szervezetfejlesztés	II. díj
Melicher Orsolya	Üzleti tanácsadók és szervezetfejlesztők lehetséges együttműködése	HR és szervezetfejlesztés	III. díj
Madarász Nóra	„Hogyan hagytam, hogy a Google az életemmé váljon?” - avagy a Google által konstruált világ kritikai olvasata	HR és szervezetfejlesztés	Különdíj
Vajda Zsuzsanna	Banki kísérőjegyzékek publikálása web service-en keresztül - Összevont banki utalás kísérőjegyzékének közzététele és elérése web service-en ...	Információmenedzsment	I. díj
Szakolczai Attila	Küszöbön a banki kommunikáció megújulása - Elektronikus bankszámla-kivonat lekérdezése webservice-en keresztül	Információmenedzsment	II. díj
Bora Zsuzsanna	Működési kockázatok folyamat alapú kezelése	Információmenedzsment	III. díj
Fekete Jonatán	Oktatási alkalmazások fejlesztői környezete mobil platformokra	Információmenedzsment	III. díj
Varga István Levente	Folyamatfejlesztés a Diákjóléti Bizottságban - egy online pályázást támogató rendszer megtervezése, kivitelezése és bevezetése	Információmenedzsment	Különdíj
Fang Xin, Neszveda Gábor	Stratégiaelemzés és -kialakítás szimulációval a hadvezérvjáték kapcsán	Jövőkutatás	I. díj
Végh Mariann Alexandra	Olajdollárok: jelenben a jövő? Szaúd-Arábia, Kuvait és az Egyesült Arab Emírátságok összehasonlító elemzése, különös tekintettel a gazdasági fejlődésre	Jövőkutatás	II. díj
Asztalos Péter Hugó	Mikroglobalizáció - a kisvállalkozások új lehetőségei a globális világban	Jövőkutatás	III. díj
Szécsényi Csaba	A gázmotoros kapcsolt energiatermelés értékelése, támogatása, gazdasági vizsgálata	Környezetgazdaságtan és -menedzsment	I. díj
Tabi Andrea	A társadalmi diszkontráta jelentősége a környezetvédelmi projektek értékelésében	Környezetgazdaságtan és -menedzsment	II. díj
Bakonyi Zoltán	A MOL Fenntarthatósági Stratégiája	Környezetgazdaságtan és -menedzsment	III. díj
Bercsényi Kinga	Szelektív hulladékgyűjtés a felsőoktatásban	Környezetgazdaságtan és -menedzsment	III. díj
Apáti László	A Nemzeti Fejlesztési Ügynökségnél alkalmazott teljesítmény alapú finanszírozási rendszer	Közzgazdálkodás és közpolitika	I. díj
Gál Anita	Javaslatok a közmunkaprogramok finanszírozási rendszerének hatékonyabbá tételére	Közzgazdálkodás és közpolitika	II. díj
Szabó Edit, Tóth Annamária	Fizetésképtelenségi eljárások a jog gazdasági elemzésének tükrében	Közzgazdálkodás és közpolitika	II. díj
Baji Petra	Korlátozottság - ápolás: hazai körkép	Közzgazdálkodás és közpolitika	III. díj

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Mérő Bence	A részmunkaidős foglalkoztatás stakeholder-elemzése	Közgazdálkodás és közpolitika	III. díj
Gémesi Katalin	Szolgáltatások ellátási lánc	Logisztika és ellátási-lánc-menedzsment	II. díj
Lukács Anita Edit	Miért kell a Lean-hez a Six Sigma? (Szolgáltatások esete)	Logisztika és ellátási-lánc-menedzsment	III. díj
Kardos Márta	Stressz és megküzdés az elsőéves egyetemisták életében	Magatartástudományi és Kommunikációelméleti	II. díj
Pesti Barbara, Tisza Gabriella	Az internet nem boszorkányság – tanárnak, diáknak egyaránt tanulható tudomány	Magatartástudományi és Kommunikációelméleti	II. díj
Czebe Kata, Dillong Renáta	A pedagógus tevékenységének etikája. A pedagógusok etikai kódexe	Magatartástudományi és Kommunikációelméleti	III. díj
Láda Ákos	Cognitive Dissonance and the Success of Democracy	Makrogazdasági és politikai elemzések	I. díj
Békési László, Pető Rita	Az Európai Unió grafológiája: az európai külkereskedelem elemzése gráfelmélet segítségével	Makrogazdasági és politikai elemzések	II. díj
Baksa Dániel	Optimális fiskális politika a DSGE-modellekben	Makrogazdasági és politikai elemzések	III. díj
Kurucz Tünde	Pöfögés és dübörgés – márkaközösségek marketingkommunikációja	Marketing-kommunikáció	I. díj
Sas Dóra	Márkahűség a telekommunikációs piacon az egyetemisták körében	Marketing-kommunikáció	II. díj
Bakonyi Zsuzsa	„Életet menthet” - A márka szerepe a civil szervezetek kommunikációjában	Marketing-kommunikáció	Különdíj
Tóth Zsófia	A magyar bankszektor néhány kiemelt szereplőjének corporate identity szempontú vizsgálata és az arculatváltás kérdésköre	Marketing-kommunikáció	Különdíj
Csanaki Tímea	A Magyarországon működő svájci érdekeltségű vállalatok arculatának és Svájc országimázsának kapcsolata	Marketingkutató és Fogyasztói Magatartás	I. díj
Dalanics Sára	Országimázs a Hortobágy tükrében	Marketingkutató és Fogyasztói Magatartás	II. díj
Jentetics Kinga	Az országimázs zenei vetülete - Miként formálja a zene az országokról kialakított képet?	Marketingkutató és Fogyasztói Magatartás	III. díj
Galaczi Ildikó Gizella, Lőrincz Szilvia	Sometimes it's all you need to wear - A fogyasztás szerepének értelmezése a parfümpiacon	Marketingkutató és Fogyasztói Magatartás	Különdíj
Ecsédi Anett, Klabá Márk Dávid	Web 2.0 esettanulmány: A Youtube és a Warner háborúja	Média és médiagazdaságtan	I. díj
Király András László	Hírek kávé mellől - A blogoszféra, mint új média és a blogokra alkalmazható üzleti modellek	Média és médiagazdaságtan	I. díj
Adler Tamás	Kétséges győzelmek: Izrael harcai a Hezbollahnal, a Hamasszal és a médiával	Média és médiagazdaságtan	III. díj
Szűcs Ferenc	Verseny és innováció	Mikroökonómia	I. díj
Vékony András Benjámin	Ösztönző szabályozások a városi közösségi közlekedésben	Mikroökonómia	II. díj
Simonovits Gábor	A divat, mint hálózati iparág	Mikroökonómia	III. díj
Egeresi Zoltán	A törökországi iszlámizmus és az AKP	Nemzetközi tanulmányok I.	I. díj
Moorsel Viktor	Csendesedő hullámok a Tajvan-szorosban? - Az elmúlt időszak kínai-tajvani közeledésének értelmezése	Nemzetközi tanulmányok I.	II. díj

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Müller Diána	Az út maga a cél? A törökországi nők helyzetének változása az EU csatlakozási feltételeinek hatására	Nemzetközi tanulmányok I.	II. díj
Matura Tamás, Zombori Dóra	The digital 'great leap forward'	Nemzetközi tanulmányok I.	III. díj
Péczeli Anna	A „terror elleni háború” és az amerikai „nagy stratégia”	Nemzetközi tanulmányok I.	Különdíj
Fábián Ádám	A regionális integrációk nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelme	Nemzetközi tanulmányok II.	I. díj
Feierabend Izabella	„Spain is different” – Spanyol érdekek az Unióban	Nemzetközi tanulmányok II.	II. díj
Balogh Máté Gergely	Út az 1973-as magyar-amerikai vagyoni egyezményhez	Nemzetközi tanulmányok II.	III. díj
Szabó Erika Márta	A közös európai bevándorlás-politika nyomában – az „illegális” bevándorlás problémája	Nemzetközi tanulmányok II.	III. díj
Tóth Manó Gábor	Carrot and Stick: The Prospect of EU Membership as a Motive in States in Transition	Nemzetközi tanulmányok II.	III. díj
Fekete Dávid	A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása a II. világháború után	Nemzetközi tanulmányok II.	Különdíj
Bátyi Tamás László	Hedging Efficiency – The More Complex Not Necessary Better	Pénzügy I.	I. díj
Mihályi Eszter	Hazai és multinacionális vállalatok vizsgálata statikus tőkeszerkezeti modelleken keresztül	Pénzügy I.	I. díj
Dolog Anett	Osztalékpolitika – Az ágazati hatás vizsgálata	Pénzügy I.	III. díj
Szekeres Eszter	Kockázatkezelési és árazási kihívások a földgázpiacon	Pénzügy I.	III. díj
Koncz Gábor	Hitelkockázati stressz-tesztelés alkalmazása a magyar bankrendszerre	Pénzügy II.	I. díj
Nikházy Orsolya	A magyar bankszektor működési kockázatai a pénzügyi válság tükrében	Pénzügy II.	I. díj
Sebestyén Krisztián Márk	Szenárió-elemzések készítése és azok felhasználása a működési kockázatkezelésben	Pénzügy II.	III. díj
Terjéki Péter Zsolt	Volatilitás modellekre és extrémérték-elméletre épülő VaR-számítási módszerek teljesítménye napjaink pénzügyi válságának tükrében	Pénzügy II.	III. díj
Békés Márton	Pártirányítás – irányított párt. A Fidesz szervezeti változásainak hatása a párt centralizációjára	Politikatudományi	I. díj
Sós Ildikó	Megosztott szavazat a magyar országgyűlési választásokon	Politikatudományi	II. díj
Gaál Miklós	Kampány a világhálón	Politikatudományi	III. díj
Fischer Bálint, Pallos Noémi	A subprime válság és a 2008-as amerikai elnökválasztás kapcsolata	Politikatudományi	Különdíj
Ferenci Tamás	Kismintás biostatisztikai vizsgálatok néhány módszertani kérdése	Statisztika és ökonometria	I. díj
Molnár Tímea Laura	Intézményi jellemzők szerepe budapesti érettségi előtt állók felsőoktatási preferenciáiban	Statisztika és ökonometria	II. díj
Tánczos Vanda	Beértük-e már Európát?	Statisztika és ökonometria	III. díj
Tóth Zsuzsanna Emese	Dilemmák a magyar áramtőzsde bevezetése kapcsán	Statisztika és ökonometria	III. díj
Grosz Gabriella	A bankpiaci verseny hatása a hitelezési hajlandóságra	Statisztika és ökonometria	Különdíj

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Bukovszky Szilveszter Dávid	Egy sikeres magyar közép vállalat válságkezelési stratégiája	Stratégiai menedzsment	I. díj
Szlobodnyik László	Stratégiai transzferárazás	Stratégiai menedzsment	I. díj
Bakonyi Zoltán	Az oksági homályosság relatív nézőpontja	Stratégiai menedzsment	II. díj
Balassa Tamás, Csák Máté, György Ádám	Starboard – Az innováció szerepe egy sikeres üzleti stratégiában	Stratégiai menedzsment	II. díj
Péter Dóra Eszter	Egy borászati cég élete a számvitelen keresztül	Számvitel	I. díj
Benedek Zsuzsanna	A tevékenység alapú költségszámítás kialakításának lépései egy hazai kutatóintézet példáján	Számvitel	II. díj
Péli Éva	Az offshore komplex világa	Számvitel	III. díj
Csaba Z. László, Makovi Kinga, Néray Bálint, Róbert Katalin	A budapesti diákok továbbtanulási döntésének elemzése – Empirikus eredmények saját adatbázison	Szociológia	I. díj
Csaba Zoltán László, Pál Judit	A pozitív és negatív hálózatok mechanizmusainak vizsgálata két középiskolai osztályban	Szociológia	II. díj
Simor Máté	A hierarchiamentes vállalat – elmélet és gyakorlat	Szociológia	II. díj
Geszler Nikolett, Ördög Zita	Szakmapresztízs vagy szakpresztízs? – avagy foglalkozási presztízs hierarchia diákszemmel	Szociológia	III. díj
Vörös András	Növekedési folyamatok a társadalomban: A közbeszéd dinamikai elemzése	Szociológia	III. díj
Kovács Márk János	Anyaként gyermekfejjel	Szociológia	Különdíj
Stancsics Nóra	A konferenciaturizmus lehetőségei Magyarországon	Szolgáltatások	I. díj
Szombath Krisztina	Az osztrák-magyar együttműködés lehetőségei a falusi turizmusban	Szolgáltatások	II. díj
Bertalan Barbara	Ökoturizmus az Írott-kő Natúrparkban	Szolgáltatások	III. díj
Balog Donát, Rózsás Tímea	Vonzó-e a magyar virtus? – A versenyképesség és turizmus kapcsolatának elemzése Magyarországon	Szolgáltatások	Különdíj
Kovács Dávid, Szigel Ferenc	A társadalmilag felelős befektetési alapok jelene és lehetőségei Magyarországon	Üzleti döntések	I. díj
Nyitrai Antal Márton	Szociális boltok a gyakorlatban	Üzleti döntések	II. díj
Horváth Cecília	A hazai mobilszolgáltatók CSR gyakorlatának vizsgálata	Üzleti döntések	III. díj
Neszveda Gábor, Szücs Ágota	Intertemporális befektetői döntések a gyakorlatban	Üzleti döntések	Különdíj
Lajkó Erika	Az innováció jelensége vállalatgazdaságtani és vállalatelméleti dimenziókban	Vállalatgazdaságtan I.	I. díj
Móznér Zsófia	Az értékteremtő tényezők vizsgálata az Egis Nyrt.-nél	Vállalatgazdaságtan I.	II. díj
Ábrahám Zsolt, Bakonyi Zoltán	Hogy növelhetik a nemzetgazdasági versenyképességet a multinacionális vállalatok?	Vállalatgazdaságtan I.	III. díj
Erdélyi Bence	HAL-ADÁS; A magyar akvakulturás haltermelés versenyképessége régióinkban	Vállalatgazdaságtan II.	I. díj

Szerző(k)	Dolgozat címe	Szekció	Eredmény
Antal Ferenc	A sportinfrastruktúra fejlesztések útvesztői Magyarországon, a műfüves labdarúgópálya-építés sikertényezőinek vizsgálata	Vállalatgazdaságtan II.	II. díj
Szilágyi Dávid	Megvalósíthatósági tanulmány - franchise vállalkozás indítása vidéken	Vállalkozás	I. díj
Mihályi Eszter	Kalapács alatt a Vatera - a Vatera Kft. eladásának elemzése	Vállalkozás	II. díj
Czebe Kata	Hungrameen, a szegények bankja Magyarországon	Vállalkozás	III. díj
Hajdú Gábor Gusztáv	Az üzenet	Vállalkozás	Különdíj
Torma Réka	Az Innovációs Alap 5 éves működésének tapasztalatai	Vállalkozásfejlesztés	I. díj
Blaskovics Bálint	Veszélyek és növekedési lehetőségek a számítógépes játékiparban - a Blizzard Entertainment példája	Vállalkozásfejlesztés	II. díj
Szalczgruber Szilvia	Controlling rendszer bevezetése egy informatikai kisvállalkozásnál	Vállalkozásfejlesztés	III. díj
Czövek Tamás, Horváth Zoltán	Menedzsment szolgáltatások transzferárazása	Vezetés és szervezés, kontrolling	I. díj
Fekete Zoltán, Megyimóri Attila	Hitel nincs! - A subprime válság hatása egy hazai mortgage house üzleti modelljére	Vezetés és szervezés, kontrolling	II. díj
Pliskó József	Kettős képességű szervezet és nyílt innováció	Vezetés és szervezés, kontrolling	II. díj
Pacsi Anna	A szervezeti változás „csendes gyilkosai”	Vezetés és szervezés, kontrolling	III. díj
Gerner Viktória	A mikrofinanszírozás intézményeinek összehasonlítása	Világgazdasági	I. díj
Mikesy Álmos	A fekete arany nyomában	Világgazdasági	I. díj
Mezei Bálint Lukács	Argentína és Magyarország: Eltérő kiindulópontok, azonos végeredmény? Válságkrónikák	Világgazdasági	II. díj
Barkóczi György Balázs, Szerényi Ádám	Tőzsdék versenyképessége, avagy nemzeti versus globális tőzsdék	Világgazdasági	III. díj

HEINRICH BÖLL: BESZÉLGETÉS A TENGERPARTON

A tengerparton szegényesen öltözött ember fekszik egy halászbárkában és szunyókál. Mellette áll egy elegánsan öltözött turista, és éppen színes filmet fűz a fényképezőgépébe, hogy megörökítse az idilli képet, a kék eget, a békésen tarajozó fehér hullámokkal barázdált zöld tengert, a fekete bárkát, a halász piros sapkáját. Katt! Még egy kattánás, és – mivel az Isten a hármasságot szereti – biztonság kedvéért harmadszor is: katt!

Az idegen, csattanó zajra a halász felriad, feltápáskodik, álmosan cigarettát keres, az udvarias jóindulattal eltelt turista azonban megelőzi, és maga nyújt feléje egy csomag cigarettát. Szemlátomást beszédbe akar elegyedni vele.

– Ma gazdag fogás várja, ugye?

A halász a fejét rázza.

– De azt hallottam, ilyen időben jó a kapás!

A halász bólint.

– No, és nem fut ki a tengerre?

A halász a fejét csóválja. A turista levertnek látszik.

– Talán rosszul érzi magát?

A halász a taglejtések nyelvéről végre áttér a normális beszédre.

– Nagyszerűen érzem magam – mondja. – Soha életemben nem éreztem magam ilyen jól.

Feláll és kinyújtózik, mintha atlétaszerű testalkatáról akarna bizonyosságot tenni.

– Egyszerűen fantasztikusan jól érzem magam!

A turista arca egyre szomorúbb lesz, és nem tudja elfojtani kérdését, amely úgyszólván a szívéből fakad:

– De akkor miért nem megy ki a tengerre?

– Mert ma reggel már kint jártam.

– És jó fogás volt?

– Olyan jó, hogy most már nincs miért még egyszer kimennem. Négy homárt, két tucat makrélát fogtam...

A halász végre teljesen felébred, beszédesebb lesz és megnyugtatólag veregeti a turista vállát, akinek gondterhelt arckifejezését az alaptalan, de megható bánat jelenek tartja.

– Még holnapra és holnaputánra is futja – jelenti ki, hogy végképp levegye a terhet az idegen válláról. – Nem akar rágyújtani az én cigarettámra?

– Köszönöm.

A cigaretta a szájban, megint katt! A turista fejét csóválva letelepszik a csónak szélére, fényképezőgépét maga mellé teszi – most szüksége van arra, hogy mindkét keze szabad legyen, mert kellő nyomtatékot akar adni beszédének.

– Nem szeretnék beavatkozni személyes ügyeibe – kezdi –, csak hát képzelje el, hogy ma másodszor, harmadszor, sőt talán negyedszer is kifut a tengerre, és akkor három, négy, öt, sőt talán tíz tucat makrélát fogna... Képzelje csak el!

A halász bólint.

– És nem csak ma, hanem holnap, holnapután is – folytatja a turista –, egyszóval minden nap, ha szerencsés napnak bizonyul, kétszer, háromszor, sőt talán négyszer is kifutna a tengerre... El tudja képzelni, hogy akkor mi lesz?

A halász a fejét rázza.

- Legfeljebb egy év múlva motort vásárolhat, két év múlva újabb bárkája lesz, három-négy év múlva pedig bizonyára vásárolhat két csónakot, és azzal aztán még többet fogna - egy szép napon pedig két motorhajója lenne, és... - a lelkesedéstől egy pillanatra elakad a turista hangja - kis hűtőházat épít, esetleg füstölőt is, aztán konzervgyárat, saját helikopterre tesz szert, hogy a levegőből figyelhesse a halvonulást és rádióan utasíthassa a motorhajóit. Aztán engedélyt szerez, halvendéglőt nyit, és saját maga, közvetítő nélkül exportálja a homárjait egyenesen Párizsba... és akkor...

A lelkesedéstől megint elszorul a turista lélegzete: a fejét rázza, szinte megfeledeznek szabadságának örömeiről, lelke mélyén szomorkodik, és úgy nézi a békésen gördülő hullámokat, melyek között a ki nem fogott hal bukfencezik.

- Akkor... - mondja, de az izgalom még mindig megbénítja.

A halász megveregeti a vállát, mint ahogy a gyermekét szokás, akinek a torkán akadt valami.

- Akkor mi lesz? - kérdi halkán.

- Akkor - mondja halk elragadtatással az idegen -, akkor leülhet ide a partra, szunyókálni a verőfényben, és nézheti ezt a gyönyörű tengert.

- De én most is ezt teszem! - válaszol a halász. - Nyugodtan üldögélek a parton és bóbiskolok. Csak a maga kattogása zavart meg...

A turista töprengve távozik a partról. A munkára gondol, amelyet mindig eszköznek tartott ahhoz, hogy egy szép napon megszerzi magának azt a lehetőséget, hogy többé ne kelljen dolgoznia. Arcán most nyoma sincs az együttérzésnek a szegényesen öltözött halász iránt - csak egy kis irigység látszik rajta.

(fordította: S. Gy.)

VÁLOGATTA: SÁRVÁRI BALÁZS

ENGLISH ABSTRACTS

ÁKOS TÓTH: CULTURAL FINANCING MODELS IN THE EUROPEAN UNION

The cultural financing models used by the European Union's member states are mostly different in the level and the type of decentralization. The aim of the article is to introduce the methods of decentralization, and to determine the role of the state in the process of decentralization. It has always been a major question among the researchers whether state support is needed for an efficient cultural sphere or not. More and more EU member states are implementing the various forms of decentralization techniques into their cultural policy to increase the efficiency of their cultural sector. The author assumes that the role and the size of the state is a determining factor in the efficient functioning of the cultural sector. To prove the hypothesis the author groups the member states with centroid type hierarchical cluster analysis and then compares the member states' data using a multi-variate correlation analysis.

KRISZTINA VIDA: MAIN MACRO-ECONOMIC TRENDS IN THE NEW EU MEMBER STATES PRIOR TO THE FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS

This article analyses the performance shown by the ten new EU member states between 2004 and 2008, based on the main macroeconomic indicators. The conclusion of the study is that although the development paths in the ten examined countries are different the major trends can well be identified. Membership - with the sole exception of Hungary - provided strong impetus for economic development in all new members, employment rose, unemployment declined and living standards improved. Furthermore, by 2009 two countries of the group, Slovenia and Slovakia, introduced the Euro. Apart from the strong economic interdependence with the old member states, relations among the new members have intensified as well. As a whole however, the majority of the examined countries still lag well behind the EU average concerning the principal aspects of competitiveness. Hungary, showing mostly unfavourable and compared to the group adverse trends, finds itself among the most vulnerable new member states in the present crisis.

STANKA SETNIKAR-CANKAR-ALEKSANDER ARISTOVNIK: PUBLIC SECTOR PERFORMANCE MEASUREMENT IN SLOVENIA - SELECTED CONCEPTS AND CASES

In this paper the authors discuss and review different conceptual and methodological issues related to the performance measurement in the public sector. In particular, a composition of Public Sector Performance (PSP) and Public Sector Efficiency (PSE) indicators as well as Data Envelopment Analysis (DEA) are presented and applied to Slovenia. The results show that Slovenia has relatively low

efficiency in the public sector, even in comparisons to some new EU member states (such as Cyprus and Estonia). Additionally, the system of performance indicators developed for a particular public administrative institution (i.e. tax administration) in Slovenia will be reviewed. The purpose of the analysis is to set a system of performance indicators that eliminates most of the imbalance in the information available to managers and owners in planning and comparisons between public institutions, makes decision-making easier for management, and promotes efficiency and effectiveness within an institution.

FRUZSINA SIGÉR: TWO DYNAMICS OF EUROPEANIZATION: THE CASE OF CROATIA AND SLOVAKIA

Croatia and Slovakia show two very different dynamics of Europeanization in the past two decades. Croatia got involved into the Yugoslav war of succession and missed two rounds of EU enlargements. After some “wasted years”, Slovakia caught up with the Visegrád countries and became the first country to introduce the Euro among them. The initial conditions of the two countries are similar from number of aspects. The comparison of the two cases highlight under what conditions is a country more likely to Europeanize than the other and why do governments implement measures in order to fulfil EU requirements and why others do not.

GYÖRGY SZEPESI: A FEW LESSONS FROM THE FINANCIAL CRISIS

The article analyzes the background of the current global financial and economic crisis. It studies the roots of the crisis by examining the North-American mortgage market and the securitization of mortgages. The paper introduces the concept of the “shadow-banking system” and attempts to prove that the failure of this is the main reason why the crisis will be prolonged and why it affects the entire economy. The paper is published in two parts, the current issue contains part one.

LÁSZLÓ ÉBERT: ECONOMIC ASPECTS OF MILITARY MODERNIZATION (ILLUSTRATED THROUGH THE US'S FUTURE COMBAT SYSTEM)

The end of the Cold War has radically changed military and political strategies used by countries. This does not mean however, that military research has come to a standstill. Today, the goal is to create efficient technologies which are in line with the requirements of modern warfare. Economic and efficiency questions are increasingly important when funding such research. The paper gives an overview of today's most relevant strands of military research through a case study of the economic and military aspects of the Future Combat System (FCS) currently under development in the United States.

ISTVÁN GOLDBERGER: POSSIBILITIES AND LIMITS TO KNOWLEDGE-BASED GROWTH IN THE HUNGARIAN ECONOMY

The paper attempts to review how Hungarian economic policies in the past years have helped start knowledge-based growth and recommends some priorities for future innovation policies. The author argues that the main reason Hungarian SME's spend low amounts on research and development (R&D) is the fact that they experience troubles related to market access. Current science and technology (S&T) policies in Hungary do not pay ample attention to building markets for products embodying original innovation. In a more broader perspective, the government's current R&D subsidy practice is not in line with the principles of predictability, demand-orientation and the need for evaluation laid down in relevant regulations. Due to such reasons, Hungarian S&T policies have lost credibility.

ATTILA JÁMBOR: COMPETITIVENESS OF HUNGARIAN CEREALS IN INTERNATIONAL TRADE

The article is an abstract from the author's PhD thesis, defended at Corvinus University in December 2008. The main conclusions of the dissertation are the following: (1) competitiveness of Hungary's cereal exports has increased between 1995-1998 and 2003-2006 in relation to the EU-15 countries, but has decreased towards the EU10+2 countries and Eastern Europe; (2) processed cereal products do not show higher comparative advantages in any group compared to raw products; (3) the direction of trade should rather be evaluated in relation to interior factors and not exterior ones. The paper discusses the background of the research and the main findings in detail.

TIVADAR LIPPÉNYI: POSSIBILITIES FOR HUNGARIAN TECHNOLOGY POLICIES

The leading countries of Europe have recognized that in order to maintain competitiveness, they must devote resources to research and development and innovation even in the midst of the current financial and economic crisis. Hungary must also react to this situation. Investing in science and technology can mean the way out of the crisis for the country.

